

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník XX.

Číslo 4.

December 2022

Vianočný čas

Skrebnuté jagaté hviezdy
sypú na zem (s)nežné ticho
Tíšia svet
v predvianočnom zhone
Pokojom menia
plané dni na sviatky
a veľkých na deti
putujúce spiatky
k dieťaťu na slame
k Betlehemskej hviezde
k svetlu ktoré zažne
dobro v nás

Aj bez žiarivej trblietky
no s vierou láskou nádejou
ono nám mysle osvieti
aby sme spoznali neba hlas
Hosana
Zrodila sa nádej Mesiaš

Ozvenu vianočného zázraku
vnímame srdcom dieťaťa
ochotným obdarovať a nerátat
s láskou rozdávať
dobro v nás

Elena Čmarková

UZATVÁRAME 20. ROK VYDÁVANIA ČASOPISU BYSTRICKÝ PERMON

Kto by to bol povedal pred 20-timi rokmi, že náš časopis vydrží tak dlho a predsa. Držíte v rukách posledné číslo 20. ročníka časopisu. Za dvadsať rokov sa toho veľa zmenilo. Časopis vydáva už v poradí tretí vydavateľ, zmenil sa šéfredaktor, ako aj väčšina členov redakčnej rady. Žiaľ, veľa z našich členov nás opustilo navždy. Veríme, že aj prostredníctvom našich stránok ostanú v pamäti. Zo zakladateľov ostalo už len malé jadro, ktoré sa stále usiluje, píše a ďalej prináša osvetu našim obyvateľom.

Niekoľko by možno pri zrode časopisu povedal, že mesto Banská Bystrica a jeho okolie nemá toľko tém, aby mohol časopis vychádzať takú dlhú dobu. Opak je pravdou. Naše mesto má obrovský potenciál a neskutočné historické tradície – ešte stále je z čoho čerpať. Dôkazom je aj skutočnosť, že chceme vydávať časopis i naďalej. Témy sú. Naším problémom sú tie isté skutočnosti, ako trápia aj všetkých ostatných, a to rastúce ceny, inflácia a všetky možné krízy. Bez podpory Vyššieho územného celku Banská Bystrica a mesta Banská Bystrica by sme časopis neboli schopní vydávať. Veríme, že túto príležitosť si zachováme aj naďalej.

Pokračovanie na str. 2.

OBJAV TRETIEHO PŔDORYSNÉHO PLÁNU BANSKEJ BYSTRICE

Za posledných 100 rokov sa stretávame v slovenskej odbornej literatúre s uvádzaním len dvoch pôdorysných plánov mesta Banská Bystrica pôvodne datovaných do obdobia prelomu 16. – 17. storočia. Pôdorysné mapy vznikli v súvislosti s výstavbou hradieb v meste Banská Bystrica proti hroziacemu tureckému nebezpečenstvu vpádov do oblasti stredoslovenských (dolnouhorských) banských miest. Mapy boli a sú uložené v Štátnom archíve v Banskej Bystrici. Označované boli a sú ako ferarriovské pôdorysné plány, pretože ich autorstvo bolo pôvodne prisudzované banskobystrickým historikom Emilom Jurkovičom talianskemu staviteľovi Júliusovi Ferrarimu. Jurkovič ich vznik datoval do rokov 1587 a 1589. Ani tieto dve mapy sa pôvodne nenachádzali v jednom súbore v archíve a Jurkovič ich objavil postupne.

Nakoniec E. Jurkovič objavil aj tretiu mapu, ktorú považoval za najstaršiu. Všetky tri mapy spomenul a opísal vo svojej monografii o Banskej Bystrici, ktorú nakoniec dokončil až v roku 1922 v Budapešti. Slovenského prekladu sa dočkala až v roku 2005. V monografii bol uverejnený aj Jurkovičov náčrt tejto mapy. Mapa sa od roku 1922 až do roku 2022 nikde neobjavovala, nikto ju nespomínal, ani nehľadal. Dňa 26. júla 2022 prišlo v Štátnom archíve v Banskej Bystrici historikom Vladimírom Sklenkom, pri výskumnej úlohe, k objavu tretieho pôdorysného plánu mesta. Mohlo by sa uviesť aj k znovuobjaveniu. Plán sa nachádzal vo fascikli s množstvom rôznych plánov a pôdorysov týkajúcich sa mesta.

Pokračovanie na str. 2.

OBJAV TRETIEHO PÔDORYSNÉHO PLÁNU BANSKEJ BYSTRICE

Pokračovanie zo str. 1.

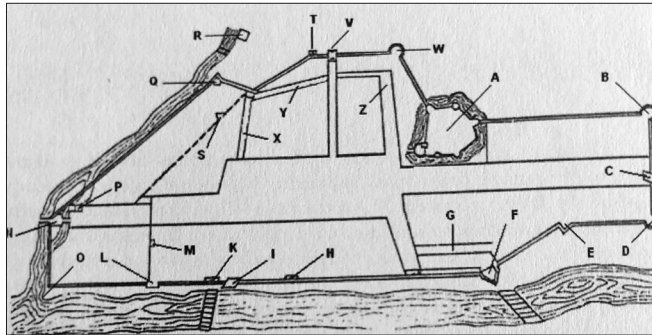
Nasledovalo odborné pátranie, verifikovanie a porovnávanie, ktoré prinieslo nasledujúce výsledky.

Zistilo sa, že plán nebol evidovaný a nemal žiadny identifikátor. Pri predbežnom preskúmaní bola na papieri objavená priesvitka nazývaná tiež vodoznak – znak výrobcu papiera. Plán je unikátny aj v tom, že v pravom hornom rohu má zachovanú časť legendy v nemeckom jazyku a dokonca sú niektoré fortifikačné objekty dodatočne označené ďalšími nemeckými názvami priamo v mape. Význam plánu stúpol aj tým, že bansko-bystrický historik Emil Jurkovič ho považoval za najstarší pôdorysný plán mesta z kolekcie troch zachovaných pôdorysných máp. Vzácný plán ihneď po nájdení bol uložený do trezoru.

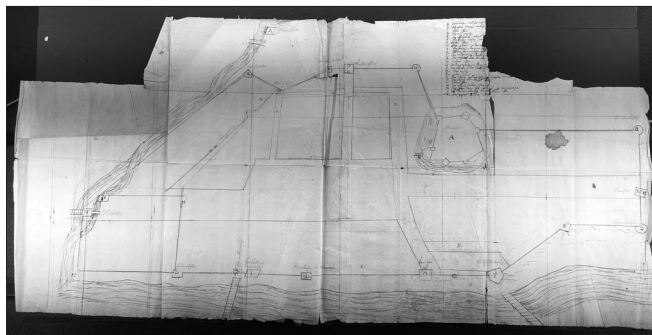
Tretí pôdorysný plán, ktorý môžeme radiť do skupiny tzv. bansko-bystrických ferrariovských pôdorysných plánov, okrem obsahu, už pri objave zaujal aj svojou veľkosťou.

Následne sa na papieri plánu ukázala interesantná priesvitka (vodoznak) – znak výrobcu papiera. Nasledovalo preskúmanie ďalších dvoch plánov. Tretí pôdorysný prináša niekoľko dôležitých nových poznatkov. Okrem samotného významu originálu, aj informácie, ktoré sú v porovnaní so schematickým

zачytením v monografii E. Jurkoviča odlišné, vrátane legendy. Emil Jurkovič zachytil aj neúplnú legendu, z ktorej už v jeho dobe časť chýbala.

Schematický prekreslený tretí plán mesta B. Bystrice z monografie E. Jurkoviča

Novoobjavený tretí plán mesta Banská Bystrica

Legenda obsahuje zoznam 24 popisov označených veľkými písmenami abecedy od A do Q. Písmená sú následne vpísané priamo do plánu k jednotlivým objektom, ktoré opisuje legenda.

Plán ostal do súčasnosti zachovaný v podobe ako ho poznal E. Jurkovič. E. Jurkovič však nezachytil ani vzácne označenia dodatočne dopísané do plánu, ktoré označujú niektoré objekty v meste Banská Bystrica

Autori

Vladimír Sklenka
Alena Bolfová
Lucia Dimošová

Zdroje:

GRAUS, Igor. K datovaniu najstarších, tzv. "ferrariovských" pôdorysných plánov Banskej Bystrice. In Pamiatky a múzeá, 2000, č. 1, s. 20-22.

JURKOVIČ, Emil (slov. preklad NAGY, Imrich). Dejiny kráľovského mesta Banskej Bystrice. Banská Bystrica : Občianske združenie Pribicer – 1. bansko-bystrická vzdelávacia a

kultúrna spoločnosť pre mesto Banská Bystrica pre Mesto Banská Bystrica, 2005, 552 s. ISBN 80-969366-2-X.

UZATVÁRAME 20. ROK VYDÁVANIA ČASOPISU BYSTRICKÝ PERMON

Pokračovanie zo str. 1.

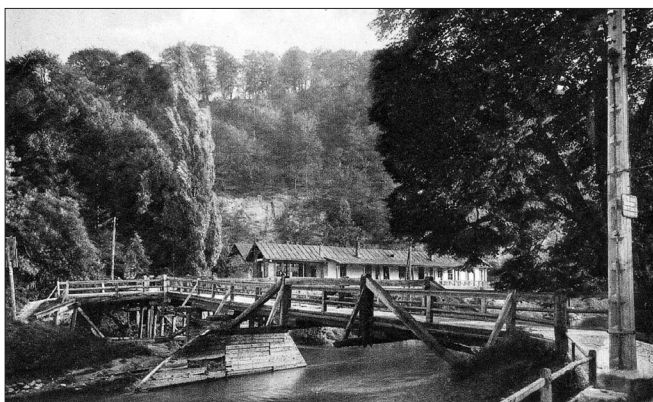
Peniaze sú jedna vec a ľudia druhá. Rozlúčili sme sa s viacerými členmi, ktorí pravidelne prispievali do nášho časopisu, ale podieľali sa aj na jeho organizácii a to sú citeľné straty. Nová generácia prispievateľov sa krehuje len veľmi ťažko a pomaly. Skúšame, experimentujeme a vymýšľame a budeme sa snažiť aj naďalej. Stále veríme, že aj napriek zložitej situácii v spoločnosti dokážeme vydávať časopis aj naďalej, možno desať, možno dvadsať, možno... rokov.

Keď sme uzatvárali prvých desať rokov vydávania časopisu, pripravili sme súborné vydanie všetkých čísel zviazaných knižne s názvom: „Za živa v Bystrici“. Áno, aj v tejto tradícii chceme pokračovať a vydať druhý diel, druhú dekádu všetkých časopisov zviazaných spolu v jednej knihe. Práca na tomto diele sa práve týmto číslom časopisu Bystrický Permon začína. Vydanie zväzku je finančne veľmi náročná vec, ale veci sú rozbehnuté

dobre. Tak, ak sa nič nestane, sa všetci môžete snáď začiatkom budúceho roka tešiť na novú knihu z našej redakčnej dielničky. Jej cena je ešte „vo hviezdach“. Žiaľ, už teraz vieme povedať, že bude vyššia než pred desiatimi rokmi. Nemáme všetky okolnosti vydania plne v rukách a sme odkázaní na trendy, ktoré vplývajú na celú našu spoločnosť, nielen na nás.

Dvadsať rokov je za nami. Je potrebné poďakovať všetkým ľuďom, redaktorom, organizátorom, distribútorom, mestu a VÚC, ľuďom, ktorí nás podporili a podporujú, ale predovšetkým Vám čitateľom, bez ktorých by náš časopis bol len bezvýznamným papierom. Všetkým týmto ľuďom a mnohým ďalším, ktorých som nespomenul, patrí moja a naša vďaka. My stále optimisticky veríme, že aj našou prácou prispievame k osobitosti a jedinečnosti Banskej Bystrice a jej blízkeho okolia.

šéfredaktor

Pôvodný drevený most cez Hron k malej železničnej stanici pod Urpínom. Ps: Vtedy bola kaplnka sv. Jána Nepomuckého na ľavej strane - most bol neskôr presunutý o 100 metrov smerom k Šalkovej. Zdroj: Stano Pivarčí

Pohľadnica - zachytáva starobylú hutu na Starých Horách pri Banskej Bystrici oproti kostolu. Huta bola asanovaná. Zdroj: Stano Pivarčí

Inkunábula je kniha alebo viaclistová tlač vyhotovená pohyblivými literami v rannom štádiu kníhtlače v rokoch 1450 – 1500.

Tlačila sa na papier, ojedinele na pergamen, pričom knihy mali foliantový formát (foliant-kniha veľkého formátu). Technické možnosti prvým tlačiarom nedovoľovali vysádzať súčasne text a výzdobu tlače. Zatiaľ čo text bol vysádzaný kníhtlačiarom, iniciály a obrázky dodatočne vyhotovoval iluminátor. Väzba bola z parených dubových dosiek. Väzba bola chránená sponami, publikami a nárožnicami, pričom bola ozdobená. Do roku 1500 bolo v Európe vytlačených 40 000 inkunábulí. Najvýznamnejšia je tzv. Guttenbergova Biblia - štyridsaťdvariadková Biblia v rokoch 1452 – 1455. Na Slovensku sa zachovalo 1500 titulov. V Univerzitnej knižnici v Bratislave 465 titulov, v Slovenskej národnej knižnici v Martine 505 titulov. Ostatné sú roztrúsené v knižniciach a archívoch Slovenska.

V Banskej Bystrici boli v minulosti dve inštitúcie majiteľmi inkunábulí: knižnica mesta, neskôr mestský archív a rehoľa jezuitov. Mestská knižnica ich získala počas reformácie (po roku 1549) a jezuiti po usadení sa v meste (po roku 1648). Knižnica mala 57 zväzkov kníh. V štruktúre to bola liturgická, právna literatúra, ale nechýbala tiež literatúra z oblasti filozofie.

Jezuiti 26 zväzkov. Títo sa usadili v mestskom hrade, kde dostali k dispozícii kostol sv. Kríža a z tohto obdobia sa zachovala len jedna inkunábula. Potom si postavili na ríniu vlastný kostol sv. Františka Xaverského. Aj táto knižnica mala stredoveký charakter. Po zrušení rehole inkunábuly sa dostali do Univerzitnej knižnice v Budapešti. Po obnovení rehole v rokoch 1942-1945 si zriadili teologické učilište s bibliotékou, v ktorej bolo aj 17 inkunábulí z bratislavského kolégia. Po 2. sv. vojne knižnica zanikla a 13 inkunábulí zostalo nezvestných. Tri sa dostali do knižnice Maticy slovenskej a jedna do Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Po zriadení biskupstva v B. Bystrici v roku 1776 vznikol diecézny seminár s knižnicou v ktorej bolo 5 inkunábulí. Počas 2. sv. vojny sa stratili.

Okrem horeuvedených inkunábulí treba spomenúť jednu prvotlač pôvodne vo vlastníctve Regionálneho gymnázia Neosoliensis, dnes vo vlastníctve knižnice Univerzity Mateja Bela a ďalšia bola vo vlastníctve Štátneho chlapčenského gymnázia v B. Bystrici, dnes nezvestná. Pri prehľade inkunábulí uvádzame ešte súkromných vlastníkov: Ján Knynzelius ev. farár, venoval ju evanjelickej cirkvi a odtiaľ sa dostala do knižnice mesta; Georgius Tzermakius daroval v roku 1636 Danielovi Hodickiovi, dnes je v Diecéznej knižnici v Nitre; Karol Kisely vlastnil tiež jednu inkunábulu, po smrti ju asi predala neznámému majiteľovi Ján Želka; Anton Richter kanonik, vlastnil fragment biblie Biblia latina, ktorý je dnes v knižnici Maticy slovenskej.

Počas bádania v Štátnom okresnom archíve v B. Bystrici bol na mestskej účtovnej knihe z roku 1501- 1502¹ zistený prebal – mäkká väzba, vyhotovený zo štyroch listov cyrilikou tlačených slovanských liturgických textov, ktoré predstavujú zlomok slovanskej liturgickej knihy - inkunábuly Trioda cvetnaja, pochádzajúcej z dielne krakovského kníhtlačiara Svebolda Fiolu, ktorý sa stal priekopníkom slovanskej a cyrilikou písanej východnej Európy.

Miesto a rok narodenia S. Fiolu nie sú známe. Do Krakova sa prisťahoval z nemeckého Neustadtu, (vzdialeného od Norimbergu 50 km), kde v roku 1479 prijal Krakovské mestské právo a vstúpil do cechu zlatníkov. V profesijnom zameraní sa uvádza: Krajčír odevov zdobených zlatom a drahými kameňmi, banksý technik, vynálezca a typograf. Rozhodujúcim zamestnaním S. Fiolu po príchode do Krakova bola práca bankského technika a vynálezcu, ako to potvrdzuje privilégium z roku 1489 od poľského kráľa Kazimíra IV. (1444 – 1492) na vynález bankského stroja na čerpanie vody zatopených šácht pre bane v poľskom Olkuszi.

Nepríame indicie svedčia o tom, že na Fiolovom príchode do Krakova bol zainteresovaný Ján Thurzo III. (1437-1508), v tom čase krakovský mešťan a podnikateľ v olkuszkých baniach na olovo a v moglijskej hute spracovávajúcej banksobystrický meď. Spolu so svojim švagrom J. Tesznom sa rozhodli využiť Fiolove schopnosti a založili v Krakove kníhtlačiareň na vydávanie cyrilikou tlačených kníh pre východnú Európu uvedomujúc si skutočnosť, že kráľ Kazimír sa opieral o pravoslávnu

bieloruskú a litovsko-ruskú šľachtu, ktorá mala silné zastúpenie nielen na kráľovskom dvore, ale tiež na krakovskej univerzite.

Najstarší dokument potvrdzujúci činnosť krakovskej tlačiarne pochádza z 18. 9. 1490, v ktorom majster S. Fiola obvinil bakalára Jána Mikuláša Svedlera z Neuburgu z krádeže papiera z kníhtlačiarskej dielne. Vyhotovením písma – cyriliky pre svoje knihy poveril S. Fiola Rudolfa Borsdorfa, ktorý 4. februára 1491 potvrdil pred krakovským magistrátom Fiolovi sľub, že nikomu inému nevyhotoví ani neukáže technológiu výroby ruskej abecedy.

Nemožno obísť zaujímavý fakt, že Borsdorf bol absolventom krakovskej univerzity a spolužiakom syna Jána Thurzu Stanislava, neskorším olomouckým biskupom a Mikulášom Leonardom z Kremnice. Počas krátkej prevádzky krakovskej typografie boli vytlačené prvé liturgické knihy: Oktoich – zbierka hymnických piesní sv. Jána z Damašku a Časlovec – zbierka modlitieb. V tomto čase sa Ján Thurzo obrátil na kapitolu v Gnezdne, najvyššiu katolícku inštanciu v Poľsku o súhlas s vydávaním kníh v ruskom jazyku. Odpoveď prišla nečakane rýchlo. Ešte v novembri 1491 obvinil inkvizitný súd S. Fiolu z husitskej herézy a poslal ho do väzenia. Jána Thurzu 13. januára 1492 predvolal arcibiskup z Gnezdna, hlava poľskej katolíckej cirkvi, kde ho informoval o tom, že tlačiar a rozširovať takéto knihy je nežiaduce. S. Fiola sa dostal z väzenia v marci 1492 na základe záruky členom krakovského magistrátu. V najväčšej tichosti, tajne vytlačil S. Fiola zostávajúce dve knihy: Trioda postnaja - obsahujúcu modlitby spojené s obdobím pôstu 40 dní pred Veľkou nocou – paschou a Trioda cvetnaja - obsahujúcu modlitby spojené s Veľkou nocou a ďalších 50 dní po nej. Tieto tituly na rozdiel od prvých dvoch, ktoré majú datovanie (1491) a meno autora, tieto náležitosti neobsahujú. Piaty pôvodne plánovaný titul Žaltár (kniha žalmov) S. Fiola nevytlačil, ale čo je zaujímavé Žaltár vyšiel v češtine v roku 1499 v dielni spomínaného Mikuláša Štetinu v Plzni. Tým činnosť S. Fiolu ako tlačiar v Poľsku skončila, ale nie jeho spolupráca s Jánom Thurzom, s ktorým pokračovala na poli bankského technika. Po smrti Jána Thurzu pokračovala spolupráca s jeho synmi Jurajom a Alexejom, ktorí viedli mediarsky podnik v Banskej Bystrici.

S. Fiola od nich poberal doživotnú penziu vo výške 62 zlatých a 12 gracijarov. Nakoniec z krakovskej tlačiarne bolo zachovaných 79 titulov pričom na území Ruska a Ukrajiny sa našlo 68. Časť inkunábuly v banksobystrickom archíve patrí medzi mimoriadne cennosti, veď Svěboldus Fiola znamenal pre východnú Európu to, čo Johannes Gutenberg pre jej západnú časť.

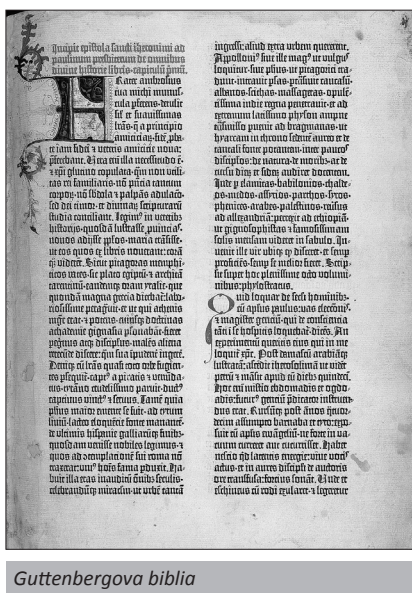
Jozef Ďuriančík

Poznámka:

¹ŠOKA Banská Bystrica MBB Fasc. 369 /1/

Použitá literatúra:

- M. Daniš sa domnieva, že Mikuláš Leonard priezviskom Štetina bol slovenským typografom pôsobiacim v rokoch 1493 – 1514 v Plzni a poznatky z typografie získal práve u S. Fiolu v Krakove.
- Graus Igor, Jurkovič Emil, Daniš Miroslav, Kotvan Imrich, Kuzmík Jozef, Sopko Július, Martuliak Pavol: personálna bibliografia
- Bálint B. : Z dejín banksobystrického kníhtlačiarskeho. Banská Bystrica 1947.
- Bôbová Mária: Tlač 16. storočia v banksobystrických knižniciach ŠVK Banská Bystrica 2012
- Šovčíková D. :Dejiny knižnej kultúry v Banskej Bystrici. In Historické knižničné fondy na Slovensku 2. Martin: Matica Slovenská, 1996, s. 39-51.
- Gunterová M.-Mišanik J.: Stredoveká knižná maľba na Slovensku Bratislava 1977 s. 54, 78
- Repčák Jozef: Prehľad dejín kníhtlače Tlač
- Breza Vojtech Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996 Bratislava MS
- Valach Július: Staré tlačiarne a tlačiarne na Slovensku. Martin MS
- Bálint Boris: Z dejín banksobystrického kníhtlačiarskeho Banská Bystrica: Grafia, 1947
- Slovenský biografický slovník A – Ž
- Elektronické zdroje

Guttenbergova biblia

ERAZMUS BERGMANN (? – 1647)

Zlatník Erazmus Bergmann (tiež: *Erasmus, Erasmus Bergman, Berckhma, Pergman*) pochádzal zo starobylého nemeckého mesta Saalfeld (dnešná spolková krajina Durínsko). Nepoznáme rok jeho narodenia, ale v cechovej knihe zomrelých majstrov v Banskej Bystrici ho nachádzame na 36. mieste. Ako zlatník tu pôsobil takmer dvadsať rokov, spomína sa v rokoch 1628 – 1647. Patril k najvýraznejším zlatníkom doby a 23. júna 1628 stal mešťanom. Býval na dnešnej Dolnej ulici č. 27. Na mieste pôvodne gotického domu, ktorý 16. apríla 1605 vyhorel, dal Bergmann v rokoch 1630 – 1631 postaviť nový, renesančný dom. Jeho majiteľom bol v rokoch 1631 – 1632.

Výchova budúcej zlatníckej generácie

Erazmus Bergmann sa okrem práce zlatníka venoval aj výchove budúcej zlatníckej generácie. Z doložených archívnych dokumentov vieme, že učňami boli jeho syn *Ján Juraj*, ktorý sa učil šesť rokov od 19. marca 1643 a *Ondrej Schüssler*, ktorý začínal ako Bergmannov učeň v roku 1643 a po jeho smrti (1647) dokončil učňovstvo u majstra Joachima Hackera. Ten sa ako majster spomína v meste v rokoch 1645 – 1651. Schüssler bol 14. februára 1647 oslobodený z učňovských rokov a ako zlatnícky majster sa v Banskej Bystrici spomína v rokoch 1654 – 1680. Aj obidvaja jeho synovia Michal a Matej sa vyučili zlatníckemu remeslu.

Majstrovská značka

Banskobystrická majstrovská zlatnícka značka Erazma Bergmanna zobrazuje stojacu mužskú postavu s kladivom v pravej ruke.

Vybrané diela Erazma Bergmanna

Kanvica s erbom rodu Széchy

Strieborná kanvica pozlátená 22-karátovým zlatom bola vyhotovená okolo roku 1630. Valcovité telo zdobí bohatá štylizovaná rastlinná ornamentika. V liatych a smaltovaných ozdobách je aplikovaný erb šľachtického rodu Széchy s dvojhľavým čiernym orlom nad korunou. Objednávatelom, resp. prvým majiteľom diela, mohol byť preto člen tejto rodiny.

Hypotézu podporuje aj jedna z položiek inventára Esterházyho barokovej pokladnice. Zachovala sa na hrade Forchtenstein v severnom Burgenlande v Rakúsku, pôvodnom mieste majiteľov západomaďarskej línie rodu Esterházy. V druhej polovici 17. storočia Pavol I. Esterházy (1635 – 1713) hrad rozširoval a po jeho smrti sa funkcia hradu zmenila. Stal sa úložiskom zbraní,

archívov, chronometrov, strojov, preparátov exotických zvierat a iných „zázrakov“ vrátane tajnej chodby. Práve tu sa v trezore našla relevantná informácia, potvrdzujúca majiteľov kanvice, ktorými boli uhorský palatín Ferenc Wesselényi (1605 – 1667) a jeho druhá manželka Mária Széchy (1610 – 1679), nazývaná aj Muránska Venuša.

Majstrovská značka Erazma Bergmanna

Kanvica s erbom rodu Széchy pred a po reštaurovaní

Kanvica s gravírovanými scénami z Nového zákona

Detail - Adorácia dieťaťa

Detail - Spiaci Kristus na Tiberiadskom jazere

Kanvica zdobená emailom, drahými kameňmi a pravými perliami bola v roku 1945 vážne poškodená a zdeformovaná. V rokoch 1962 – 1964 reštaurovanie úspešne zrealizoval reštaurátor Pál Kiss. Po očistení predmetu boli demontované oddeliteľné časti (vrchnák, rukoväť) a následne perliami a drahými kameňmi zdobený a prasknutý dvojstenný plášť. Vyleštenie kanvice bolo možné až po vyhladení rýh na vnútornej strane tela obnoveného predmetu. Bolo potrebné doplniť aj chýbajúce drahokamy, perly, 13 malých roziet a vypadnuté kúsky farebného smaltu. Po ukončení prác sa jednotlivé časti nanovo poskladali. Výška kanvice je 20,5 cm, priemer podstavy 11 cm a hmotnosť je 1236,5 gramov. Dielo sa v súčasnosti nachádza v inventári budapeštianskeho Múzea úžitkového umenia (Iparművészeti Múzeum Budapest).

Kanvica s gravírovanými scénami z Nového zákona

Kanvica z roku 1645 je vyrobená z pozláteného striebra z vonkajšej aj vnútornej strany. Valcovité telo kanvice na okrúhlom konvexnom dne je ukončené vypuklým klbovým vrchnákom, ktorý tvoria dva volútové prvky. K telu kanvice je upevnené duté ucho v tvare otáznika, v spodnej časti ukončené štítovou ozdobou. Rozširujúce sa dno kanvice je zdobené mušľovitou ornamentikou. Hladké plochy vrchnáka sú rozdelené do dvoch úrovní rastlinným pásom. Na tele kanvice sú vyryté v troch oválnych kartušiach biblické výjavy z Nového zákona.

Práve bohatá výzdoba odlišuje dielo od konvenčných zlatníckych prác tohto druhu. Prvky v tzv. Ohrmuschelstil (štýl ornamentálnej výzdoby, vyskytujúci sa najmä v severnej Európe v prvej polovici 17. storočia, premostujúci

severný manierizmus a barok) boli známe v celej Európe vďaka medeným vzorom. Zobrazenia majú sakrálny charakter a ich grafickým predchodcom bola pravdepodobne séria medených rytín *Život Krista* od nemeckého renesančného rytca Georga Pencza (1500 – 1550).

Výjavy z kartuší na kanvici – *Adorácia dieťaťa, Spiaci Kristus na Tiberiadskom jazere a Večera v Emauzách* – sú doplnené textami. Dva z textov pochádzajú z Lutherovej biblie: „HERR, HILF UNS, DEN (n) WIRVERDERBEN“

(Pane, zachráň nás, lebo zahynieme Mt 8:25);

„HERR, BLEIB BEY UNS, DEN (n) ES ABEND WERDEN“

(Pane, zostaň s nami, lebo sa zvečerieva Lk 24:29) a tretí citát je z 8. verša vianočnej koledy „BIS (s) „WILLKOMMEN DU EDELER GAST“ (Buď vítaný, vzácny hosť).

Výška kanvice je 22 cm, priemer podstavy je 13,9 cm. Kanvica bola súčasťou Večere Pánovej, kedy sa prijíma chlieb – pravé telo a pije víno – pravá krv Ježiša Krista. Kanvicu darovala vo svojom závete (1812) luteránskej cirkvi v Pešti grófká Johanna rod. Roth manželka grófa Jozefa Telekyho (1741 – 1813).

Detail - Večera v Emauzách

Dielo sa v súčasnosti nachádza v inventári Múzea evanjelickej cirkvi v Budapešti (Evangelikus Országos Múzeum Budapest).

Filip Glocko, Stredoslovenské múzeum

Pramene a literatúra:

BALÁŽ, J.: *Domy starej BANSKEJ BYSTRICE II.*, DALIBB, s. r. o. 2015, ISBN 978-80-8141-095-6.

KÓSZEGHY, E.: *Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig.* Budapest 1936.

MIHALIK, S.: *Besztercebányai ötvösök a XV – XIX. században.* In: Múzeumi és könyvtári értesítő.

SZILÁGYI, A.: *Deutsche Kupferstiche als Kompositionsvorlagen für berühmte Oldschmiede Ungarns im 17. Jahrhundert Zur Frage der graphischen Vorbilder und ihrer Verwendung.* BUDAPEST.

SZILÁGYI, A.: *Erasmus Bergmann és Johann Weidner úrvacsorai kannái a 17. századból.* Művészettörténeti Értesítő 33 (1984).

TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku.*

Neografia Martin, Tatran Bratislava 1983.

Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115.

MALÝ ŠIMON

A hoci kostrbaté jarné lúče už na zazelenených stráňach naháňali teplo, dnu bol ešte bolestný chlad. Kvíľivé tóny evanjelických skladieb ťažili priestor viac ako šero, ktoré namáhalo oči, ale to nevedilo. Aj tak videli len to, čo som vidieť nechcel a to čo som vidieť chcel, už vidieť nemohli. „Michal, prečo som vlastne tu? Povedz! Prečo sme sem prišli?“ Mrazivé prítmie sa stále prevlávalo sem a tam a ja som sa márne snažil uzrieť zmysluplnú odpoveď. V hlave sa vynorili nejaké spomienky. Bolo to už dávno, možno celú večnosť, ak nie dve. Vôbec, kedy sme sa mi prvý raz stretli? Odpovedať neviem. Spomínam si na Permon a moje prvé redakčné rady a tiež múzeum alebo archív... Spoločných záujmov bolo veľa, veru veľa.

Vybavuje sa mi moja prvá návšteva u Teba, Michal spomínaš? Nikdy som Ti to nepovedal, mal som veľkú chuť na kávu a predsa som si ju nedal. Všetci naši spoloční priatelia ma od nej odhovárali. Tvojim kráľovstvom bola zberňa papiera v Harmaneckých papierňach, kde si celé roky pracoval. Našiel si tam množstvo dokumentov od výmyslu sveta a listy s pečiatkami. Veľa z nich si mi potom ukázal. Mal si dokumenty staršie ako Mária Terézia a ešte staršiu kávu. Iní by pri návšteve u Teba zažili „kultúrny šok“ ja nie. Všade po miestnosti boli kopy papierov, knihy, zbierky, obálky... Niekto by ohrnul nos a povedal neporiadok. Môj otec však vždy vravel: „Poriadok je pre sprostých, inteligent sa aj v bodreli vyzná“. Neprekvapilo ma to, u mňa to vyzeralo podobne. Ale tie listiny, vysvedčenia, rodné listy, grafiky, kníhtlače – niečo úžasné. Michal ukážeš mi ešte raz to veľké vysvedčenie na ručne vyrobenom papieri z dôb Márie Terézie?

Chcel by som mať toľko trpezlivosti a vytrvalosti ako ty! Nakresliť 44.000 poštových pečiatok Zvolenskej župy z dôb Rakúsko-Uhorska a starších? A nielen tak, ale presne aj s chybami a nedotlačenými časťami a s presne skopírovaným odtieňom farby. Navyše každá tá pečiatka bola iná, sila! Za takú prácu by sa nemuseli hanbiť ani moderné kopírky. Škoda len, že Ťa čas dobehol. To, čo si Ty celé roky zbieral a kreslil, dnes urobí moderná technika za niekoľko dní. Čo už, aj taký je život. A keď sme pri kreslení, prečo si toho vlastne nechal? Mal si neuveriteľný talent. Videl som mnoho tvojich obrazov. Viem, predsa len Tvojou vášňou bola filatelia, presnejšie poštové pečiatky. Venoval si sa tejto záľube naplno a zo všetkou vážnosťou. Bol si funkcionár, zberateľ aj kritik. Podarilo sa Ti založiť špecializované vedecké filatelistické združenie – Slovenskú filatelistickú akadémiu a bol si jej prvý a zatiaľ jediný predseda. Koľko to bolo rokov? 25, však? Veď vďaka Tebe a Tvojim kontaktom tam boli filatelisti z celej Európy. Ešte, že vieš maďarsky.

Apropo Maďar... nuž si Maďar, ktorý sa zamiloval do Banskej Bys-

trice a okolia. Urobil si pre toto mesto viac, ako mnohí rodu verní Bystričania. Veru, po práve Ťa ocenili cenou mesta. Zaslúžil by si aj dve, tri také ceny. Veď len vďaka Tvojej maďarčine si na povrch vyniesol toľko zaujímavostí z histórie mesta. Kto vedel o klube čapťavých alebo združení otáznika? Som Ti vďačný, že to bolo najmä na stránkach Bystrického Permona. Písal si toľko článkov, že sme už nemali kde dávať. Aby si všade nebol len Ty vymyslel si si prezývku, vraj Malý Šimon... kis-simon. To len Teba môže napadnúť!

Pozerám, že nosia samé kvety a žiadne hrozno. Viem ako ho máš rád. Nuž, predsa len je ešte zavčasu, ešte sa len zobúdzajú jar. Neboj, bude aj hrozno. Zaiste si si ho obľúbil tam u vás pri lplí v Seleštanoch. Toľko krát si tú dedinku s láskou opisoval, že som sa tam celkom dobre orientoval, ale vedel si, že ja som tam u vás skutočne aj bol? Bolo to dávno, ešte s rozhlasmom.

Čo sa to stále deje okolo nás? Kde sa stratil ten nadhľad a úsmev? Rozprával si mi ako si sa ako dobrovoľník hlásil do vojny vo Vietname a nejakou si vybavujem tie užasnuté tváre komunistických funkcionárov. Čo sa im asi tak odohrávalo v hlavách? Ty si bol vždy samý vtip. Veď ja si nepamätám, že by si niekedy bol zamračení a nevtipkoval a to ani keď ti zuby robili, ani keď si mal vážny pásový opar, ani keď

ti povedali, že srdce ti už nefunguje ani na 40%, ale ty si stále fungoval po svojom. Čo si to posledné vyviedol nášmu Paľovi? Keď si mu rozprával o tom, ako ti lekári našli dva nálezy na pľúcach, a že Ťa celé hodiny mordovali pokiaľ prišli na to čo to bolo? Paľo skoro z infarktoval! Nuž a potom Ťa skoro prizabil, keď si mu povedal, že to boli bradavky...

Stále nosia tie kvety a hrozno žiadne. Možno sa stratilo v tej bielej záplave. Môže vôbec niekto spočítať koľko prekladov si spravil? Koľko článkov si napísal? A koľko mien si prinavrátil späť do našej pamäte? Viem ako si bojoval za pamätník tunelárov v Harmanci a podarilo sa ti ho zachrániť. Bol si do toho pamätníka zamilovaný, však? Vraj najkrajší pamätník na Slovensku. Ešte je potrebné zachrániť to mauzóleum v Harmanci. Bola by to pekná pamiatka pre celý širší región. A tiež ešte musíš dokončiť niekoľko prekladov kníh. Práve vyše hlavy Michal. Nechaj mačku mačku a radšej ešte niečo napíš.

Cez tie tmavé čiery plačiek vidím len kontúry parafrázy duše človeka. Veru, prinavrátil si mnoho mien do našej doby, no a dnes sa zas Tvoje meno zapisuje do knihy kníh. Kto vie ako? Ako Michal Kiššimon, alebo Kis simon, alebo ako Malý Šimon?

Richard R. Senček
Slovenské banské múzeum

PRACHÁRI RADVANE A BANSKEJ BYSTRICE

Stredné Slovensko bolo sídlom siedmich banských miest, medzi ktorými zaujímala Banská Bystrica významné postavenie. Banská činnosť tu prevládala už od včasného stredoveku. V závislosti na banskej činnosti vznikalo aj prachárske remeslo. Pušný prach bol potrebný nielen iba v banskej činnosti, ale aj pri stavbách ciest a pre vojenské účely. Už v polovici 15. storočia sa vyrábala pušný prach v blízkom remeselnom zemepánskom mestečku Radvaň a pravdepodobne aj v Banskej Bystrici.

Remeselníci rôznych remesiel sa združovali najprv do bratstiev, z ktorých sa vyvinuli cechy. Cechy mohli byť aj medzimestské, ak združovali remeselníkov jedného remesla z viacerých miest, alebo aj zmiešané cechy, ak boli členovia cechu z rôznych remeselných odvetví.

Spoločný, teda medzimestský cech prachárov Radvane a Banskej Bystrice bol založený 3. mája 1633 na podnet prachárskeho majstra z Radvane Jána Turzu (nar. 1570). Cechové artikuly boli napísané v dvoch jazykoch: v latinčine ako vtedajšom úradnom jazyku a v slovakizovanej (biblickej) češtine. Za Banskú Bystricu podpísal artikuly richtár Ján Reull, doktor medicíny a za Radvaň zemepán František Radvanský. František Radvanský zomrel o niekoľko rokov pri epidémii moru, ktorá prebehla našim územím v rokoch 1644-45. Po jeho smrti sa narodil ako pohrobok v r. 1646 jeho syn Juraj Radvanský IV. Jeho matka, druhá manželka Františka Radvanského Eufrosina Bakó, sa vydala v Radvani za Melchiora Ostrolúckeho II. (1600-1649), ktorý dal postaviť kaštieľ na Ostrej Lúke. Ten stojí dodnes a je známy aj tým, že sa v ňom narodila a vyrastala Adela Ostrolúcka. Melchior Ostrolúcky niekoľko mesiacov po sobášii zomrel a vdova sa o niekoľko rokov vydala znovu. Tretím manželom sa stal Michal Bóri, ktorý ako katolík vymohol pre svojho maloletého nevlastného syna Juraja Radvanského IV. v roku 1655 u Ferdinanda III. právo na tri výročné jarmoky. Jeden z nich – Radvanský jarmok pretrval dodnes, hoci už nebýva na teritoriálnom území Radvane. Juraj Radvanský IV. bol kruto zavraždený na Prešovských jatkách. Ako podozrelého z účasti na protihabsburskom sprisahaní ho zajali na svadobnej hostine jeho dcéry r. 1687. Represiami, vlastne hrozným mučením a vraždením bol poverený cisársky generál Talian Anton Karaffa. Ten poznal aj naše mesto, lebo v ňom v rokoch 1684-85 pobudol. Býval v Meerwaldovskom dome – zvanom aj cisársky dom na námestí (rohová budova námestie a Lazovná ulica).

Prachárske remeslo bolo veľmi nebezpečným remeslom, lebo hotový pušný prach mohol vybuchnúť aj pri balení, ak vznikla čo i len malá iskra. Preto prachárske dielne zvané stupy museli byť vzdialené od ľudských obydlií. Zároveň ale museli byť pri vodnom

zdroji. V Radvani to bolo v Malachovskej doline pri Malachovskom potoku a v Banskej Bystrici pri Tajovke. Stupy patrili jednotlivým prachárskym rodinám, v ktorých sa remeslo dedilo z pokolenia na pokolenie. V prípade vymretia rodiny po meči sa stupy mohli predať inému prachárovi. Tak sa stalo 22. júla 1739, že na rozkaz dedičných pánov Radvane boli stupy, ktoré ležali pri „Súkennickej Walkovni (valche) a ostali po v Kristu Pánu

odpočívajúci Katarine Pöspeky spolu i s malou Fabrickou za jistú sumu 80 Nemeckich zlati kterežto Stupi kupil jest Opatrni Muž Mathias Petrikovicz...“. Na zmluve boli podpísaní richtár Radvane Ján Germani, hajtman Michal Jarjabka a prisažní - Balthazár Turzo, Mikuláš Laho a Ján Laurentini.

K výrobe pušného prachu bolo potrebné drevné uhlie, síra a sanitra. Sanitru vyrábali v Radvani osobitní majstri sanitrári (salis nitri coctor), výrobcovia nitrátových solí. V Banskej Bystrici som sa s týmto remeslom nestretla, je pravdepodobné, že sa v Radvani špecializovali na výrobu sanitri a dodávali ju aj do Banskej Bystrice. Dokonca sa existencia tohto remesla odrazila aj pri vzniku priezviska - Sanitrár.

V procese výroby pušného prachu sa využívala vodná energia. V stupách poháňala voda kolesá, ktoré pri otáčaní dvíhali ťažké hranaté koly. Tie svojou váhou dopadali na pripravenú materiálovú zmes a drvili ju ako tĺk v mažiari. Po rozdrvení a zmiešaní sa hmota preniesla v drevených korýtkach do zrniarne. V drevených priehradkách sa vodou pokropená hmota preosievala - zrnila. Potom sa v sušiarňach pri kachľovej peci sušila a po usušení pridaním granitu v otáčajúcich sa sudoch leštila. Ešte raz sa všetko preosialo a pušný prach bol hotový. Sklady pušného prachu – magazíny boli medzi Radvaňou a Hornými Pršanmi a v Banskej Bystrici podľa dlho používaného názvu bol magazín na kopci nad mestským parkom, kde stojí predajňa LIDL.

V porovnaní s inými remeselníckymi dielňami bolo v minulosti prachárskych dielní - stúp málo. V roku 1750 bolo v Banskej Bystrici 55 dielní klobučníckych, 45 čižmárskych, 40 súkenníckych a len 5 prachárskych. O viac ako 100 rokov neskôr v roku 1869 pracovalo v Radvani 24 hrebenárov, 16 nožiarov, 16 klobučníkov, 14 súkenníkov, ale len 3 prachári. Cechy boli v r. 1872 zrušené a nahradené priemyselnými - živnostenskými spolkami.

Posledný radvanský prachár Samuel Turzo musel zastaviť výrobu pušného prachu, lebo túto zrušila v r. 1923 vláda ČSR.

V Radvani patrili medzi významné rodiny prachárov Turzovci, Petrikovičovci, Holešovci, Krušpánovci, Klimovci, Veselkovci a ďalší, ktorí sa len mihli v histórii prachárstva.

TURZOVCI ako mnogogeneračná rodina prachárov sa aktívne podieľali na správe mestečka Radvaň a boli obyvateľmi aj veľmi vážení, lebo jej členovia boli často volení do funkcie richtára, prisažného i hajtmána. V priebehu 60 rokov boli 18x zvolení za richtára. V ich rodine sa často opakovali biblické mená ako Baltazár, Zachariáš, Tobiáš, Daniel, Ján, Samuel, Michal, Juraj.

V roku 1750 bol cechmajstrom prachárov Zachariáš Turzo.

Niekoľkí z Turzovcov aj doplatili na nebezpečné remeslo, ktorému sa venovali. Pred rokom 1854 bol „ne-

šťastive v stupách zabitý Daniel Turzo“ a peniaz, ktoré „zgzadoval“ v sume 250 fl. (zl.) boli odovzdané sirotskému otcovi Jánovi Hruzovi. 7. júna 1872 pri výbuchu zahynul ďalší člen Turzovskej rodiny Samuel Daniel Turzo. Mal iba 43 rokov. On, jeho synovia Samuel a Ján a dcéry Anna a Zuzana patrili medzi národných buditeľov. Z rodiny Turzovcov pochádzal aj námorný kapitán Július Turzo a významný architekt Igor Turzo.

Cechové artikuly boli napísané v dvoch jazykoch

Pečať artikúl prachárskeho cechu

Podobne ako Turzovci aj PETRIKOVIČOVCI boli po mnoho generácií výrobcami pušného prachu, alebo sanitory. No na správe mestečka Radvaň sa nezúčastňovali, pravdepodobne preto, že patrili k zemianskemu stavu. Najstarší z Petrikovičovcov Ján Petrikovič alias Hradský (1618-1673) bol Ferdinandom III. nobilitovaný v r.1652. Až na prelome 19. a 20.storočia sa stal richtárom staviteľ Samuel Eduard Petrikovič (1855-1919), veľký národovec. Aj v tejto rodine boli viacerí, ktorí neboli prachármi, ale sa venovali inej činnosti. Boli medzi nimi: lesohospodár, vojenský vyšetrovateľ, právnik a zakladateľ sirotinca v Kovačici, národohospodár, úradník, účastník revolúcie, lekár a muzejník, atď.

Ani prachárov Petrikovičovcov neobišli nešťastia. 11. júna 1914 vybuchli stupy Mateja Eduarda Petrikoviča v Radvani. Vybuchli asi 2 metr. centy pušného prachu. Zahynuli Ján Dobrota a Ondrej Riečan z Malachova. Ťažko boli popálení manželja Juraj a Anna Sršňovci. Ich trojročný synček to neprežil. Počas vojny 29.augusta 1916 vyhodilo [do povetria; redakcia] oboje stúp toho istého prachára Mateja Eduarda Petrikoviča (1834-1921). Ondrej Dobrota z Horných Pršian bol pri výbuchu usmrtený a Juraj Dobrota umrel na druhý deň. Po Ondrejovi Dobrotovi ostala vdova a 7 detí.

I v ďalších menovaných rodinách sa vo viacerých generáciách vyskytli prachári, alebo sanitári.

HOLEŠOVCI boli prachárskou rodinou súbežne v Banskej Bystrici i v Radvani. Prvý z ich rodu Ján Holeš z Nemeckého Pravna sa stal občanom Banskej Bystrice už v r. 1604. V Radvani bol r. 1777 richtárom Ján Holeš, r.1794 bol hajtmanom Andrej Holeš a ako prisazný r. 1785, 1803 a 1804 ten istý Andrej Holeš.

KLIMOVCÍ prišli do Radvane zo Sliezska na prelome 17. a 18. storočia. Z ich rodu pochádza aj posledný cechmajster prachárskeho cechu Samuel Klimo (1821-1905). Bol najstarším dieťaťom z dvadsiatich detí svojho otca, viac rokov richtára Radvane a v ďalších rokoch prisazného, klobočnickeho majstra Daniela Klimu a jeho prvej manželky Zuzany Holešovej. Obradná reťaz cechmajstra sa nachádza v expozícii Stredoslovenského múzea, v Matejovom dome. Zapožičal ju pravnik Samuela Klimu, Dušan Klimu, autor publikácie „Čak si z Bystrici?“. Pri čistení reťaze sa zistilo, že ju vyrobil významný zlatník Samuel Libay.

V Radvani pôsobili krátko ako prachári aj VESELKOVCI, ktorí sa prisťahovali do Radvane z Brezna.

V Banskej Bystrici boli najdlhšie pôsobiacou prachárskou rodinou HOLEŠOVCI. Boli tak rozvetvení, že ich členovia sa sobášnymi zväzkami dostali do mnohých rodín. Posledným majstrom z tohto rodu bol Samuel Holeš, ktorý zomrel r. 1877. Jeho syn Adolf sa stal staviteľom. Postavil Skuteckého vilu, a na rohu Dolnej ulice vilu pre vlastnú rodinu. Tú žiaľ zasiahla počas II. svetovej vojny mína a musela byť asanovaná. Samuelov vnuk Hugo bol staviteľom a pravnik Dionýz maliarom. Z prachárskej rodiny Holešovcov pochádzal aj dr.Štefan Holeš, profesor obchodnej akadémie, mestský notár, zakladateľ obchodnej a priemyselnej komory

a spoluzakladateľ Mestského múzea v Banskej Bystrici. Jeho syn advokát Július zahynul mladý v I.svetovej vojne, druhý syn architekt Vojtech bol autorom významných verejných i obytných budov v Bratislave (spolupracoval s Alexandrom Skuteckým).

Druhou významnou prachárskou rodinou v Banskej Bystrici boli DOBÁKOVCI. Prvý z nich Jakub Dobák, zeman z Lipt. Sv. Anny sa stal obyvateľom Banskej Bystrice r. 1672. V tejto rodine sa prachárske remeslo

udržalo po 8 generácií. Tu sme zaznamenali aj viac nešťastí súvisiacich s výrobou pušného prachu. V auguste 1783 zahynul „bídne pušným prachem upálen“ 42-ročný Andrej Dobák a o niekoľko dní na to, zrejme popálený pri tom istom nešťastí zomrel aj 32-ročný Ján Holeš, ktorému sa o šesť mesiacov narodil synček – pohrobok Samuel, pokračovateľ prachárskeho remesla v rodine. Posledným prachárom z rodiny Dobákovcov bol Július Daniel (1864-1938), ktorý býval v Laskomeri. Jeho otec Adolf Dobák (1836-1911) zahynul pri výbuchu pušného prachu 5. apríla 1911. Mal 75 rokov.

Spolu s ním zahynuli robotníci Andrej Kliment Snopko, 41-ročný rodák z Horných Pršian, manžel Márie Šúrovej a Matej Cermomán 51-ročný rodák zo Skubína, manžel Evy Venelovej.

Na významnosť, rozvoj a prosperitu jednotlivých remesiel v priebehu storočí sa dá nepriamo usudzovať podľa výšky príspevku pri dobročinných zbierkach obvykle na cirkevné účely. V r. 1699 sa prelieval zvon z kostola na Hôrke v Radvani, na čo sa zbierali aj jednotlivé cechy a bratstvá. Prachársky cech prispel najvyššou sumou 9 fl., potom kramársky cech 3fl. a 15 krajciarov, cechy krajčovský, ševcovský, čižmarský a spoločný cech šlosiarov a kováčov daroval po 1 fl.a 80 kr., bratstvo nožiarske 1 fl. a 20 kr. a najmenej bratstvo súkennícke 84 nl.

Podobne aj pri stavbe evanjelického kostola po Tolerančnom patente Jozefa II., keď sa mohla obnoviť evanjelická farnosť bola vyhlásená zbierka. Aj na túto najviac prispel cech prachárov sumou 48 fl.

Tento príspevok nemôže obsahovať celú problematiku prachárstva, ale len stručne z doterajších poznatkov autorky z rôznych zdrojov chce prispieť k informovanosti čitateľov o remesle, ktoré zaniklo, ale zaujímalo významné miesto v živote obyvateľov Radvane a Banskej Bystrice v minulých storočiach.

Eva Furdíková

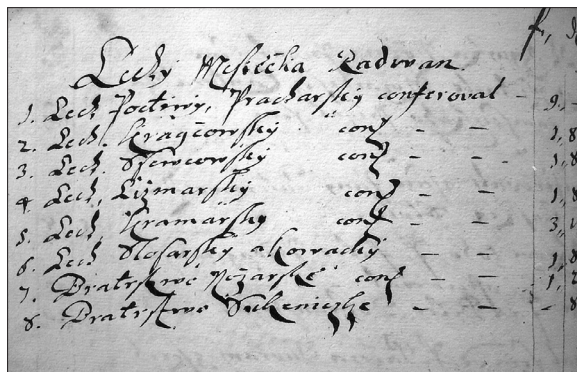
Zdroje:

Vladimír Sklenka, Marcel Pecník a kol.: RADVAŇ, CEPROČER 2008
MV-ŠA Banská Bystrica – ZCM - Radvaň, Banská Bystrica

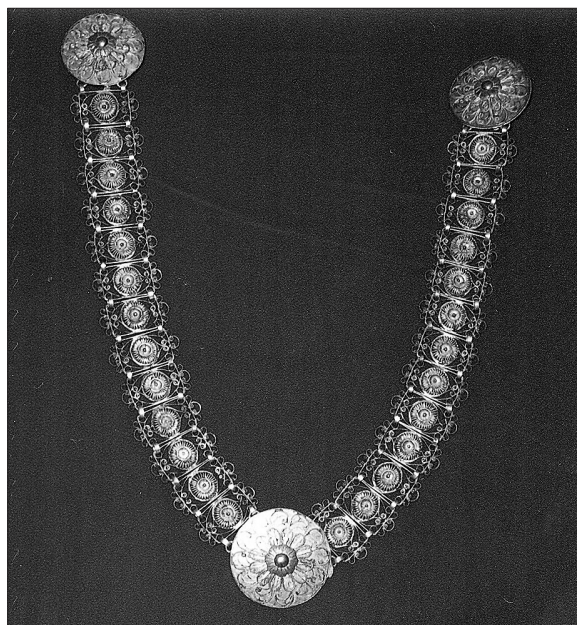
Anton Špiesz: Remeslo na Slovensku v období existencie cechov, SAV Bratislava 1972

Kto bol kto v histórii Banskej Bystrice, ŠVK 2002

Samuel Petrikovič: Spomienky na každodenné udalosti z priebehu I. sv. vojny, /rukopis/

Zbierka pri prelievaní zvona z kostola na Hôrke v Radvani

Obradná reťaz cechmajstra prachárskeho cechu

Detail obradnej reťaze cechmajstra prachárskeho cechu

NÁRODNÝ DEJATEĽ AUGUST HORISLAV KRČMÉRY

zakladateľ významného rodu slovenských kultúrnych osobností

K 200. výročiu jeho narodenia

Rok 1822 bol pre slovenský národný život silný z hľadiska narodenia viacerých významných štúrovských dejateľov ako Janko Kráľ, Ján Franciscy Rimavský, Ján Kalinčiak, Štefan Marko Daxner a mnohí ďalší. K nim možno bezosporu prirátavať aj rodáka z Hornej Mičinej – Augusta Horislava Krčméryho. Väčšina zo štúrovcov boli básnici alebo prozaici, ale August H. Krčméry sa prejavoval predovšetkým ako hudobne zdatná a tvorivá osobnosť.

August H. Krčméry sa zapísal do kultúrnej histórie predovšetkým v spojení s Andrejom Sládkovičom a ich spoločnou hymnickou piesňou *Hojže, Bože*, ktorá sa spieva pri významných národných príležitostiach. Napriek tomu, že od jej vzniku okolo roku 1860 uplynulo viac ako jeden a pol storočia, nič nestratila zo svojej aktuálnosti...

Životná cesta

Roku 1815 začal svoju cirkevnú misiu v Hornej Mičinej ev. kňaz Jozef Krčméry. Spolu s manželkou Máriou, rod. Obrčianovou, pochádzali z Nemeckej (dnes Partizánskej) Ľupče a zotrvali tu 25 rokov - až do smrti Jozefa Krčméryho 9. marca 1840. Do ich rodiny postupne pribudlo sedem potomkov: Július Kornel (1821), Teodor Augustus (1822), Cecília Jozefína (1824), Fridrich Viliam (1826 – zomrel v nasledujúcom roku), Fridrich Viliam (1828), Eugen Rudolf Matej (1830), Emil Pavol (1834). Z nich dvaja – August Horislav a Eugen sa zapísali do dejín národnej kultúry.

Druhorodený potomok August Horislav Krčméry (*1. 11. 1822) postupne nadobúdal vzdelanie na gymnáziu v Banskej Bystrici a Gemer, od roku 1836 na lýceu v Banskej Štiavnici. V roku 1838 sa zapísal na lýceum v Bratislave a tam sa dostal do spoločnosti formujúcej sa štúrovskej generácie. (Na pamätnej tabuli študentov ev. lýcea v Bratislave je zapísané aj meno Augusta Krčméryho) Ako študent sa zviditeľnil vo vypätých chvíľach po prepustení Ľudovíta Štúra z profesorského miesta koncom roku 1843, keď na protest proti tomu jeho spolužiak Janko Matúška napísal na nápev ľudovej piesne *Pri studienke stála*, napájala páva (alebo Kopala studienku, pozerala do nej) slová budúcej slovenskej hymny *Ponad Tatrou blýska*. August H. Krčméry ako prvý 16. 3. 1843 zaznamenal text do notovej osnovy. Neskôr pieseň pre zbory upravili Ján L. Bella a Viliam Figuš Bystrý. (V Národnej rade SR je pri štátnych symboloch umiestnená pamätná tabuľa, zachytávajúca históriu vzniku slovenskej hymny. Nechýba na nej ani meno Augusta Horislava Krčméryho.)

Následne odišiel ukončiť štúdiá na Univerzitu Martina Lutherada nemeckého Halle (1844). A potom už nasledovala jeho púť v službách ev. cirkvi – po trojročnom pôsobení ako vychovávateľ v Trstenom, kaplán v Tisovci a Vrbici sa roku 1848 stal farárom v Liptovskom Sv. Mikuláši. Boli to však revolučné roky, preto začiatkom r. 1849 bol pre národné orientované názory a činy väznený pol roka v Debrecíne. Po prepustení sa vrátil do Liptovského Sv. Mikuláša, kde pôsobil až do roku 1854.

24. februára 1855 bol zvolený za farára v Hronseku, kde účinkoval celých 19 rokov (bol tam aj dekanom). V manželstve s Emíliou Zuzanou, rod. Gryllusovou, sa im narodilo šesť detí: Božena (1856), Elena (1858),

Miloslav (1860), August Vatroslav (1862), Jozef Borivoj Štefan (1865), Vladimír (1873). Z nich dvaja synovia (August a Jozef) sa v dospelosti vysťahovali do USA.

(Ulica v Hronseku, kde sa nachádza artikulárny kostol a fara, je pomenovaná po Augustovi Horislavovi Krčmérym.)

V tom čase sa okrem iného pričínil o osamostatnenie cirkevného zboru v Badíne, kde v roku 1874 prevzal miesto farára (pôsobil tu aj ako konsenior) a zotrval tu až do svojej smrti 9. marca 1891. Miesto posledného odpočinku Augusta Horislava Krčméryho je na badínskome cintoríne. Na novej budove ev. fary (postavenej na mieste pôvodnej), je osadená pamätná tabuľa a príľahlá ulica nesie jeho meno.

Hudobná a zberateľská práca

Popri cirkevných povinnostiach sa August Horislav Krčméry priebiežne venoval publikovaniu ľudovýchvonných článkov, správ o kultúrnom živote, národopisných príspevkov a prekladov. Spolu s Jánom Kadavým vydali kalendár *Živena* (1853) a roku 1862 redigoval hudobnú prílohu časopisu *Sokol - Hlahol*. V duchu štúrovských požiadaviek vyzval v roku 1862 v Pešťbudínskych vedomostiach zbierať a upravovať slovenské ľudové piesne. On sám ako hudobne zdatný spracoval viacero piesní, ktoré boli zverejnené v Kadavého zbierke *Slovenské spevy I* (Martin, 1892) – 53 ľudových piesní a v *Chrátkevom Sborníku slovenských národných piesní* (Viedeň, 1870) – 77 ľudových piesní.

August Horislav Krčméry ako hudobný skladateľ komponoval aj vlastné piesne, ktoré mali širokú pôsobnosť a zohrali významnú úlohu národnouvedomovacom procese v čase zvýšeného národnostného útlaku. Skomponoval menšie klavírne skladby ako štvoryľka *Slovenka*, polky *Vila* i *Rusalka* a iné. V spolupráci s mladším bratom Eugenom, ktorý bol významným knihkupcom a vydavateľom v Banskej Bystrici, zostavili a vydali *Slovenský spoločenský spevník* (Banská Bystrica, 1871).

Najmä v čase pobytu v Hronseku sa Krčméry často stretával s priateľom Andrejom Sládkovičom z neďalekej Radvane. Okrem spolupráce v cirkevnej a národnej práci si boli blízki aj v rodinných kontaktoch. (Po smrti A. Sládkoviča si r. 1879 jeho syn Miloš Mojmir zobral za manželku Krčméryho dcéru Elenu.)

Pri jednej návšteve v Hronseku našiel Andrej Sládkovič dumať Krčméryho

nad partitúrou skladby, ktorá mala text v nemeckom jazyku. Sládkovič pohotovo zareagoval – nápev sa mu páčil, a tak z hlavy začal tvoriť slovenský text. Krčméry očarený súhlasil. Asi takto sa zachoval príbeh o zrode významnej hymnickej piesne s názvom *Hojže, Bože* v pamäti Sládkovičovho syna Martina. Pieseň sa spieva podnes pri významných príležitostiach a je krásnou ukážkou spolupráce dvoch významných mužov štúrovskej generácie.

Tu treba pripomenúť, že Eugen Krčméry v roku 1861 vydal vo svojom vydavateľstve aj *Sobrané spisy Andreja Sládkoviča*, kde zverejnil aj Sládkovičov spomínaný text pod názvom *Pieseň*.

Pokračovanie rodu Krčméryovcov a ich prínos do národného

a kultúrneho života Slovenska

Široko rozvetvená rodina Krčméryovcov sa významne zapísala do slovenskej národnej a kultúrnej histórie. Dokumentuje to aj dobová rodinná fotografia (okolo roku 1890). Stojaci zľava: syn Jozef Krčméry, dcéra Božena Krčméry, syn August Krčméry, nevesta Oľga Krčméry, rod. Petényi, Miloslav Krčméry. Sediaci zľava: manželka syna Jozefa Krčméryho rod. Eördóghová, manželka Augusta H. Krčméryho Emília Krčméry rod. Gryllus, August Horislav Krčméry, dcéra Elena Braxatorisová, rod. Krčméry, zať Miloš Braxatoris. Deti vpredu zľava: syn Vladimír Krčméry, vnuk Alexander Krčméry, Oskár Braxatoris (?).

August Horislav Krčméry

Dobová rodinná fotografia (okolo roku 1890)

Najmä v priamej línii po treťom potomkovi Miloslavovi sa významne podieľali na rozvíjaní kultúrneho života a uvedená vetva je živá podnes!

Syn Miloslav Krčméry (14. 5. 1860 Hronsek – 4. 11. 1902 Jasenová), ev. farár, redaktor, hudobný skladateľ, priekopník poľnohospodárskej osvety na Orave. Bol tajomníkom Tranoscia, skladal zbory a piesne na slová slovenských básnikov. **Vnuk Štefan Krčméry** (26. 12. 1892 Mošovce – 17. 2. 1955 Pezinok), básnik, historik, publicista, organizátor národného života, správca Matice slovenskej. **Pravnučka Jela Krčméry Vrteľová** (7. 1. 1924 Martin – 4. 11. 2021 Bratislava), operná speváčka, prekladateľka, operná libretistka, dramaturgička SND. **Prapravnuk Ladislav Vrteľ** (nar. 3. 4. 1953 Bratislava), významný archivár, hlavný heraldik SR, Herold Slovensko, vytvoril nový erb, vlajku a prezidentskú štandardu SR.

Horná Mičiná môže byť právom hrdá na významného rodáka, ktorý

sa výrazne pričínil o rozvoj národného a kultúrneho života v 19. storočí. Jeho potomkovia ho dôstojne nasledovali a nasledujú, čím prispievajú k odkazu Augusta Horislava Krčméryho podnes!

Svedectvom toho bola aj spomienková slávnosť v Hornej Mičinej 19. 10. 2022, kde si obec v spolupráci s cirkevným ev. a. v. zborom, Maticou slovenskou a Odbočkou Spolku slovenských spisovateľov dôstojne uctila rodáka. Na budove ev. fary bola odhalená pamätná tabuľa, v kostole nasledoval kultúrny program a inštalovaná bola aj výstava o jeho živote diele. Dovoľkom bude ešte jedinečná slávnosť - uvedenie erbu cirkevného ev. a. v. zboru, ktorý spracoval a osobne odovzdá nik iný ako prapravnuk Augusta Horislava Krčméryho – spomínaný heraldik SR Ladislav Vrteľ! Nepoznáme v slovenskej kultúre takýto príklad continuity rodu cez päť generácií...

Jana Borguľová

KANONIK - HISTORIK MIKULÁŠ MIŠÍK A JEHO PÔSOBENIE V BANSKEJ BYSTRICI A VO ZVOLENE

Verejnosti je známe, že v Banskej Bystrici v minulosti pôsobil viacero významných osobností, činných aj na poli historiografie. K dielu niektorých z nich boli uverejnené príspevky aj v ostatných číslach tohto časopisu (napr. M. Mácelová k osobnosti prof. Gejzu Balašu, R. Mandalík k osobnosti Franka V. Sasinka). Z osobností 20. stor., ktoré po istú dobu žili a pôsobili v Banskej Bystrici je potrebné pripomenúť si kňaza, cirkevného historika prof. Mikuláša Mišíka. Z tohto dôvodu som sa rozhodol napísať nasledujúce riadky.

Z príležitosti 100. výročia narodenia Mikuláša Mišíka bola r. 2007 Miestnym odborom Matice slovenskej v Prievidzi vydaná monografia, zachytávajúca literárne spracovaný život a dielo „tohto významného, no dnes, žiaľ takmer zabudnutého kňaza a historika.“ Monografia obsahuje kapitoly venované faktom z jeho života, rozboru a hodnoteniu jeho diela a bibliografii jeho publikačnej činnosti. V predmetnej monografii sú tak sumarizované údaje a informácie o gymnaziálnom a teologickom štúdiu M. Mišíka v Banskej Bystrici v období 1. ČSR, o jeho kňazských pôsobiskách v banskobystrickej diecéze, o jeho činnosti kultúrneho referenta v Spolku sv. Vojtecha a pod. až do vymenovania za kanonika kapituly banskobystrickým biskupom mons. Jozefom Ferancom r. 1975 a odchod na odpočinok. Mesto Prievidza si aj týmto spôsobom uctilo pamiatku svojho rodáka, autora publikácie o dejinách Prievidze z r. 1971.

Uverejnená bibliografia zahŕňa úctyhodný počet prác Mikuláša Mišíka. Časť z nich pritom zostala v rukopise. Niektoré sa v období predchádzajúceho režimu z „ideologických dôvodov“ ocitli na indexe zakázaných kníh. Iné projekty, predovšetkým kolektívne ilustrované Slovenské dejiny pripravované literárno- vedeckým odborom Spolku sv. Vojtecha k približným slávnostiam r. 1933, na ktorých sa mal spoluautorsky podieľať spracovaním obdobia r. 1321- 1526, sa žiaľ vôbec nerealizovali. Z kníh, štúdií, statí a článkov Mikuláša Mišíka sa pre účely tohto príspevku bližšie zmienim o vzniku, obsahu či recenziách diela o husitoch na Slovensku, napísaného počas štúdia na banskobystrickom seminári a o rozsiahlej štúdií k osídleniu Zvolena, napísanej v období, keď bol Mikuláš Mišík správcom fary vo Zvolene.

Svoje prvé knižné dielo pod názvom „Husiti na Slovensku“ napísal Mikuláš Mišík ako 21-ročný bohoslovec. Knihu vypravil „Na cestu“ v predslove kňaz, historik a kremnický mestský archivár Michal Matunák. V úvode autor o. i. hovorí, že knihu vydal pri príležitosti „500. výročia prvej lúpežnej výpravy husitov na Slovensko.“ Prvá časť venoval výpravám husitov na západné a severné Slovensko, t.j. prvej vlne husitskej, v nasledujúcej časti podal autor pôsobenie Jana Jiskru, bratříkov a zánik bratrického panstva na Slovensku. Dielo venoval M. Mišík p. Msgr. Mariánovi Blahovi, banskobystrickému biskupovi, ktorý udelil povolenie na tlač. Kniha vyvolala množstvo ohlasov. Z nich možno uviesť referát Jána Šikuru, autora niekoľkých významných prác k dejinám Turca, ktorý autorovi vytýkal neobjektívnosť, nekritické stanovisko vo vzťahu k použitým prameňom a jednostranné konfesijné hľadisko. Václav Chaloupecký, vtedajší profesor Komen-ského univerzity v Bratislave vo svojom referáte vo vedeckom časopise vytýkal autorovi nevedecký ráz práce, chybnú metodiku, nedostatočnú pramennú bázu, zvyrazňovanie negatív pôsobenia husitstva na Slovensku. Na záver referátu dokonca zaujatost' a fakt, že autor sa dostal na „scestie nacionálneho a konfesijného fanatizmu.“ V Chaloupecký bol neskôr akté-

rom známej polemiky s dr. Danielom Rapantom, ktorá zásadne ovplyvnila ďalší vývoj slovenskej historiografie. Na Mišíkovu obranu možno uviesť, že usiloval o posúdenie práce a o súbeh v Matici slovenskej. Napokon knihu vydal r. 1928 vlastným nákladom. Mišíkovo vnímanie lúpežného charakteru výprav husitov, ničenie, skaza, ktorej sa dopúšťali husiti na území vtedajšieho Uhorska oproti dovtedajšiemu ponímaniu husitov ako jedného z vrcholov českých národných dejín, resp. oproti akcentu na revolučnosť husitského hnutia v neskoršej marxistickej historiografii, predurčilo osud tohto diela. So značným časovým odstupom možno uviesť, že napr. Vladimír Segeš, súčasný významný historik, zaradil predmetné dielo (popri prácach dr. Jozefa Špirka a prof. dr. Branislava Varsika) k domácej monografickej literatúre o husitoch na Slovensku. Na strane jednej sú podľa neho práce uvedených autorov v hodnotiacich záveroch produktom svojej doby, na strane druhej uznáva ich bohatosť na fakty. A tak sa v podstate Mišíkovi zrejme podarilo naplniť aspoň jeden z cieľov tejto práce. Pre úplnosť je potrebné ešte uviesť, že v nadväznosti na predchádzajúcu prácu vydal v knižtlačiarňi Ondreja Žabku v Banskej Bystrici M. Mišík r. 1930 svoju ďalšiu knihu „Prievidza v dobách husitských.“

V štúdií „K otázke osídlenia Zvolena“ sa Mikuláš Mišík zaoberal pripojením Zvolena k Uhorsku, kolonizácii (príchodu hostí), Zvolenskému hradu, Zvolenskej veľžupe, cirkevnej organizácii, pôvodnému slovanskému osídleniu či postaveniu obyvateľstva, a to aj z hľadiska názoru o živote v občinách podľa zvykového práva. Štúdia bola napísaná ešte pred realizáciou archeologického výskumu a objavom významných nálezov k slovanskému osídleniu vo Zvolenskej kotline. Autor si ako jeden z cieľov stanovil poukázanie na nesprávnosť staršej tézy o nezaľudnenosti územia stredného (a severného) Slovenska pred 13. stor., ktorú svojho času presadzoval o. i. aj spomenutý V. Chaloupecký. Štúdiu lektoroval doc. dr. Peter Ratkoš, Historický ústav SAV Bratislava, s ktorým mal M. Mišík časté pracovné aj osobné kontakty. Starším (stredovekým) dejinám mesta Zvolen sa neskôr komplexne, na základe štúdia listinných prameňov venovali významní historici Alexander Zrebený a Richard Marsina. Predmetná Mišíkova štúdia bola však aj neskôr označená za „priekopnícke dielo“ k počiatkom stredovekého osídlenia regiónu Zvolena, aj keď sčasti prekonané novším výskumom. Obdobný príspevok napísal M. Mišík aj k dejinám osídlenia hornej Nitry. A to je koniec nášho rozprávania.

Radoslav Mandalík

Literatúra:

- Chaloupecký, V. Husiti na Slovensku. In Český časopis historický, XXXVI, 1930, s. 563- 567.
- Mišík, M. Husiti na Slovensku. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Ondrej Žabka, 1928.
- Mišík, M. K otázke osídlenia Zvolena. In Historický zborník kraja IV, Banská Bystrica, 1968, s. 5- 53.
- Sabo, J. Kližan, E. Sabová, A. Mikuláš Mišík, kňaz a historik - život a dielo. MO MS Prievidza 2007.
- Segeš, V. Hlavné črty stredovekého vojenstva so zreteľom na husitov a bratříkov. In Husiti a bratříci na Slovensku. Červený Kláštor - Kežmarok - Stará Ľubovňa 2016, s. 9- 31.
- Š.J.Š. Husiti na Slovensku. In Slovenské pohľady, 45, 1929, s. 187- 188.
- Tomeček, O. Osídlenie Zvolenskej kotliny od 13. do polovice 19. storočia- stav a perspektívy výskumu. In ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA, 11, 2008, s. 84- 93.

FAKULTA PRÍRODNÝCH
VIED UNIVERZITY
MATEJA BELA

Zaujímavosti Banskej Bystrice a okolia očami študentov

Katedry geografie a geológie Fakulty prírodných vied
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ŠPANIA DOLINA

Obec Špania Dolina sa nachádza približne 11 kilometrov severne od mesta Banská Bystrica. Podľa geomorfologického členenia patrí do provincie Západné Karpaty, subprovincie Vnútorne Západné Karpaty, oblasti Fatransko-tatranskej a celku s názvom Starohorské vrchy. Špania Dolina má hornatinový charakter, okrem dvoch najvyšších vrcholov – Jesenská skala a Panský diel – ktoré majú charakter vysočiny a spája ich súvislý horský chrbát. Charakteristické sú tu úzke bralnaté doliny a reliéfy príkrovovo-vrásavých štruktúr, ktoré sa vyvinuli na karbonátových horninách (vápence, dolomity).

Dôsledkom fluvialných a stráňových reliéfových procesov sa tu nachádzajú rozsiahle sutiny či kamenné moria. Prírodu svojou činnosťou ovplyvnil aj človek, vďaka ťažobným procesom vznikli šachty, štôlne, haldy či prepadliny (Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, 2021; Beláček, 2009). Z geologického hľadiska sa obec nachádza v tektonickej jednotke centrálnych Západných Karpát, v oblasti s názvom veporikum Zvrásnením Západných Karpát vznikli vrásy a príkrovy charakteristické pre tento systém pohorí, a tak sú na území Španej Doliny horniny z kvartéru, permu, kryštalinika, triasu, jury i kriedy (Beláček, 2009). Horniny zahŕňajú aj pieskovce, bridlice, dolomity, fluvialne sedimenty pozdĺž vodného toku, ílovce, vápence, slieňce a slieňovce (Atlas krajiny SR). Ložiskové územie ťažby rúd je ohraničené zo západu Bystrickým potokom a líniou Uľanka, Nemce, z juhu obcou Baláže, zo severu Starými Horami, Starohorským potokom, z východu pokračuje Dolným Jelencom, Jelenskou skalou, Banským potokom a opäť v smere na Baláže (Supuka, 2012).

Z rudného revíra Španej Doliny sú historicky najznámejšie ložiská medi, ktoré sa ťažili zo sulfidov (minerálov skupiny tetraedritu a chalkopyritu) a cementačnej medi. Najvýznamnejším minerálom, ktorý preslávil ložisko, je devillín, ktorý bol pomenovaný po nemeckom názve Španej Doliny - Herrengrund, herrengrundit. Neskôr sa zistilo, že tento minerál je totožný s už skôr opísaným devillínom z anglického Cornwallu. Typický devillín zo Španej Doliny tvorí modrozelené tabuľkovité kryštály zoskupené do guľičiek veľkosti cca 1 cm. Ďalším významným minerálom je celestín, ktorý tvorí až 1,5 cm veľké kryštály nebovomodrej farby na bielom kalcite. Tretím významným minerálom je aragonit, ktorý tvorí stĺpcovité, pseudo-hexagonálne, biele resp. žlté, až 10 cm veľké kryštály. Zo Španej Doliny je doteraz známych okolo 75 minerálov, väčšinou sekundárnych minerálov medi (Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, 2021).

Oblasť Španej Doliny spadá do dvoch klimatických oblastí: mierne teplej, vlhkej na západe a mierne chladnej na východe. Priemerná ročná teplota sa pohybuje v rozmedzí 2 °C – 4 °C na severovýchode a 7 °C – 8 °C na juhu. Najchladnejším mesiacom je január s teplotami -5 °C až -6,5 °C, najteplejším mesiacom je júl s teplotami 15,5 °C až 16 °C. Priemerné ročné úhrny zrážok v oblasti sa pohybujú od 1 000 mm do 1 200 mm. Priemerný počet dní so snehovou pokrývkou je 80 – 100 na západe, 100 – 120 na severozápade a na Panskom diele až 120 – 140 dní (Atlas krajiny SR; Supuka, 2012).

Kataster obce spadá do povodia rieky Hron. Hlavným vodným tokom je Banský potok, ktorý sa vlieva do potoka Bystrica. V intraviláne obce je koryto Banského potoka upravené a preteká cez areál Rudných baní. Východný okraj odvodňujú Nemčiansky a Sásovský potok. Západný okraj odvodňuje Starohorský potok s prítokmi Zelená a Zlatý potok. Geotermálne, minerálne a termálne pramene sa v oblasti nevyskytujú (Supuka, 2012).

Pôdne pomery v katastri obce Špania Dolina sú rôznorodé. Závisí to od zložitého geologického podložja, ale aj členitosti reliéfu. Vznikli tu

najmä zonálne typy kambizemí, ktoré sú najrozšírenejšími pôdami, podzolov, hlavne v oblasti Panského dielu a pseudoglejí, nachádzajúce sa severne od Panského dielu. Medzi azonálnymi pôdami sa vyskytujú fluvizeme, regozeme a antrozeme. Pôdnymi druhmi sú pôdy hlinité, ílovito-hlinité a piesočnato-hlinité (Atlas krajiny SR, 2021).

Z fytogeografického členenia patrí územie Španej Doliny do oblasti západokarpatskej flóry (Carpathicum occidentale), do obvodu flóry vysokých Karpát (Eucarpaticum) na rozhraní Fatranskej a Nízkotatranskej zóny. Približne 80 % katastra obce tvorí

les, ktorý patrí do bukového, jedľovo-bukového a smrekovo-bukovo-jedľového vegetačného stupňa.

Najrozšírenejšie sú javory horské, buky lesné, jasene štíhle a hraby obyčajné (Atlas krajiny SR). Kataster obce je významný aj svojou pestrosťou živočíchov. Spomedzi druhov hmyzu sa tu nachádzajú lajniačky alpske, modráčiky horcové a fúzače alpské a z druhov plazov jašterov to sú jašterice krátkohlavé, vretenice severné a užovky obojkové. Medzi obojživelníkmi sú časté kunky žltobruché, salamandry škvrnité a mloky horské. Z vtákov sú rozšírené orly skalné, myšiarky ušaté či sokoly sťahovavé a z cicavcov sa tu nachádzajú rysy ostrovidy, diviaky lesné, vlky dravé a medvede hnedé (Supuka, 2012).

Prvé stopy po dobývaní medených rúd v Španej Doline sú známe z obdobia neolitu a staršej doby bronzovej. Začiatky cieľavedomej baníckej činnosti sa datujú od roku 1006. Hlavná oblasť

ťažby bol Haliar pri Starých Horách, neskôr sa začalo prekopávať do podzemia, dodnes sú po tejto činnosti viditeľné stopy. V polovici 13. storočia sa objavili medeno-rudné ložiská v oblasti Piesky. Veľký rozmach nastal v 14. storočí, keď sa banskobystrická meď vyvážala vo veľkom na významné svetové trhy. V 20. storočí sa v tejto oblasti začali stavať vodné diela pre energetické účely (Čillík, 2013).

Eva Pitáková

3. ročník, geografia, anglický jazyk a literatúra

Zoznam použitej literatúry:

Atlas krajiny Slovenskej republiky – webová mapová aplikácia. 2021. [online]. Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia. [cit.2021-04-07]. Dostupné na internete: <<https://app.sazp.sk/atlasr/>> >
BELÁČEK, B. 2009. Všeobecná geológia. 1. vyd. Zvolen : Vydavateľstvo TU vo Zvolene, 2009. 82 s. ISBN 978-80-228-2037-0

ČILLÍK, I. et al. 2013. Špania Dolina klenot Slovenska. 1. vyd. Žiar nad Hronom. Aprint, s.r.o., 2013, 100 s. ISBN 978-80-89415-12-0
Geologická mapa Slovenska – webová aplikácia. 2021. [online]. Bratislava: Štátny geologický ústav Dionýza Štúra. [cit. 2021-04-07]. Dostupné na internete: <http://mapserver.geology.sk/gm50js/>
SUPUKA, A. 2012. Územný plán obce Špania Dolina – Prieskumy a rozbor, Textová časť. [online]. [cit. 2021-04-07]. Dostupné na

internet: <http://www.spaniadolina.sk/modules/file_storage/download.php?file=cc33b982%7C6>
Významné geologické lokality Slovenska – webová aplikácia. 2021. [online]. Bratislava: Štátny geologický ústav Dionýza Štúra. [cit. 2021-04-07]. Dostupné na internete: <http://apl.geology.sk/g_vgl/content.html?cislo=DO-56&jazyk=SK>

KOSTOL V HRONSEKU

HISTÓRIA KOSTOLA

Drevený artikulárny evanjelický kostol v Hronseku vybudovali v zmysle uznesenia Šopronského snemu z roku 1681 na základe 26. článku, ktorým sa povoľovalo protestantom postaviť v každej stolici dva artikulárne kostoly, a to vždy na zle prístupných miestach. Vo Zvolenskej stolici boli na stavbu kostolov vyhradené obce Ostrá Lúka a Hronsek. Stavba kostola začala 23. októbra 1725 a chrám bol postavený za jeden rok. Vysvätili ho v symbolický deň Lutherovej reformácie 31. októbra 1726. Keďže bol postavený podľa podmienok stanovených 25. a 26. článkom šopronských artikúl, bol celý z dreva, teda bez železných klinčov, bez hlavného vchodu smerujúceho do dediny a bez veže. Podmienky výstavby artikulárnych kostolov boli určované habsburskými úradníkmi. Miesta, ktoré vyberali, neboli vhodné na výstavbu, aby kostoly vydržali čo najkratšie. Napríklad v strmom teréne, v strede kopca, pod kopcom alebo na bažinách a v blízkosti močiarov či riek, aby boli čo najskôr zničené. Miesto, na ktorom stojí hronsecký kostolík, je bývalé hronovisko. Predpokladalo sa, že sa čo najskôr prepadne, nakoľko všade na okolí boli bažiny a blízko je aj koryto rieky Hron. Avšak ľudia, ktorí ho budovali, našli v týchto bažinách malý ostrovček, ktorý na stavbu využili. Zaujímavosťou však je, že kostol nebol nikdy zaplavený a ani týmto živlom vážnejšie ohrozený (Chromeková, 2000).

ARCHITEKTÚRA KOSTOLA

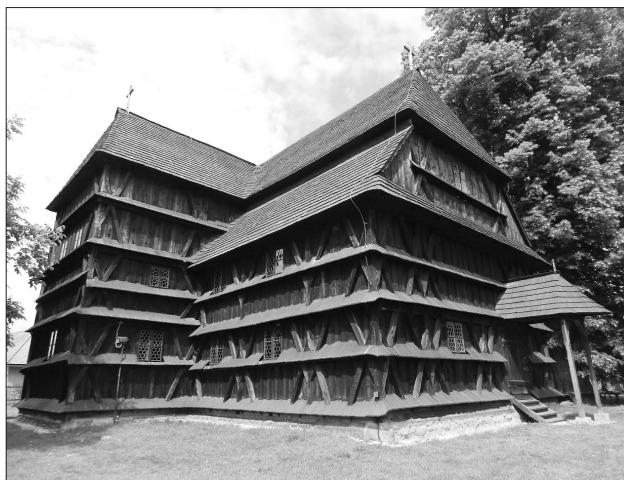
Architektúru kostola určovali spomínané artikuly a zároveň kritériá, ktoré museli spĺňať funkčné nároky na dispozíciu a priestor. Interiér musel zabezpečovať dostatok miesta pre všetkých veriacich aj z okolitých obcí, pretože najbližší artikulárny kostol bol až v Ostrej Lúke, neskôr však vyhorel. [sic.: asanovaný v dôsledku vojny, redakcia] Preto má kostol až 1100 miest na sedenie v podobe drevených lavíc, ktoré sú usporiadané v bočných krídlach spôsobom, aby z každého miesta bolo vidieť na oltárnu časť (Lieskovská, Kajba, 1999).

Kostol má pôdorys gréckeho kríža. Je 23 m dlhý, 18 m široký a 8 m vysoký. Typ pôdorysu a aj jeho konštrukcia je typická pre severské protestantské krajiny, odkiaľ pravdepodobne plán pochádza. Kým vonkajší vzhľad ostatných drevených artikulárnych kostolov je veľmi jednoduchý, vytvorený doskami, ktorými sú obité ich zrubové steny, kostol v Hronseku sa od nich odlišuje práve konštrukciou, aká sa používa pri hrazdených stavbách (Katina, 1949).

Originalitou kostola v Hronseku je hrazdená konštrukcia obvodových stien. Celý priestor je prekrytý doskovou valenou klenbou a po celom obvode stavby sú dvojpodlažné empory riešené tak, aby bol z každej lavice dobrý výhľad. Jednoduchosť lavíc a doskový obklad dodávajú interiéru puritánsky charakter. Obvodové základy sú tvorené štiepaným kameňom. Objekt je dvojpodlažný s mohutnou zalomenou strešnou konštrukciou. Kostol má hrazdenú drevenú konštrukciu z masívneho smrekovcového a dubového dreva. Unikátne je použitie klasickej spojovacej techniky hlavných nosných prvkov, ktoré sú spájané tesárskymi spojmami a dubovými kolíkmi. Strecha je sedlová, nad ramenami kríža polovalbová a pokrytá je šindľovou krytinou. Na troch bočných stranách kostola sa nachádzajú dubové kríže, len nad jedným čelným vstupom je umiestnený kohút. Objekt má štyri hlavné vchody a jeden vedľajší. Presvetlenie interiéru kostola je riešené tridsiatimi rovnomerne umiestnenými oknami v dvoch úrovniach (Pinčíková, 1997).

DREVENÁ ZVONICA

V areáli kostola, vo vzdialenosti približne 30 metrov, sa nachádza drevená zvonica, postavená v tom istom roku ako kostol. V zmysle spomínaných artikúl musela byť vybudovaná ďalej od kostola. Je postavená na kamenom základe štvorcového pôdorysu. Je to dvojpodlažná vežovitá stavba zakrytá strieškou cibulovitého tvaru. Na vrchole je zdobená pozláteným krížom. Konštrukcia objektu je rovnako hrazdená ako kostol a tvoria ju vertikálne, šikmé a horizontálne prvky, ktoré sú z vnútornej strany vyplnené doskovým opláštením zo zvislo uložených dosák. Vodorovné trámy konštrukcie sú kryté šikmými šindľovými strieškami, ktoré prebiehajú po celom obvode objektu. Vstupné schody sú umiestnené zvonka a sú kryté šindľovou pultovou strieškou. Zvonové poschodie je otvorené a rozčlenené štyrmi poľami otvorených arkád s polkruhovým ukončením, ktoré sú umiestnené so všetkých strán. Zvony sú držané samostatnou drevenou konštrukciou. Pôvodne tu boli dva zvony, väčší vážil približne 165 kg a menší

asi 65 kg, ale počas prvej svetovej vojny bol zničený. Dnešné zvony boli zakúpené zo zbierky veriacich v roku 1948. Zvonica dodnes slúži svojmu účelu. Zaujímavosťou sú otvory v dreve v dolnej aj v hornej časti zvonice, ktoré slúžia na lepšie šírenie zvuku zvonov (Chromeková, 2000).

AREÁL KOSTOLA

Priestranstvo pred chrámom zdobia štyri starodávne lipy, z ktorých dve sú staré ako kostol. Pod lipami sa nachádzajú drevené lavičky. Nádvorie pred kostolom je upravené tak, aby vynikla jeho architektúra. Pôvodne trávnatú plochu dnes už rozdeľuje cesta. V blízkosti kostola sa nachádza historický pamätný dom - evanjelická fara v Hronseku, kde v minulosti žili a pôsobili významní predstavitelia našich dejín, ako napr. Ján Simonides, Jozef Kelcer [sic.: Jozef Melcer, redakcia] a August Horislav Krčméry. Budova evanjelickej fary dodnes plní svoj účel (Chromeková, 2000).

Adrián Slaviček

3. ročník, telesná výchova – geografia

Použitá literatúra:

- KATINA, Ľ. A. Drevený artikulárny kostol v Hronseku. Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1949, 30 s.
LIESKOVSKÁ, R. – KAJBA, P. Artikulárny kostol v Hronseku. In Pamiatky a múzea, 1999, č. 3, s. 26-30. ISSN 4335-4353.
CHROMEKOVÁ, V. Historické pamiatky (Najstaršie dejiny obce). Matejkin, S. – Bohuš, D. (Eds.) In: Hronsek - história a súčasnosť, Banská Bystrica, 2000, s. 30.
PINČÍKOVÁ, Ľ. Dokumentovanie pamiatkových objektov – Drevený artikulárny kostol v Hronseku. In: Slovensko a reality, 1997, roč. 3, č. 5, s. 10.
Redakcia nezodpovedá za pôvodnosť a autorské práva príspevkov.

PAPIERNE NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ ĽUPČE 2.ČASŤ

František Bobeth ako nový majiteľ papierne a papiernický majster pochádzajúci z papiernickej rodiny, zaviedol výrobu nových druhov papiera s vysokou kvalitou. Aj on, rovnako ako Mindt, zastával v mestskej správe rôzne funkcie. Papierníckí majstri bývali spoločnosťou vnímaný veľmi významne.

To, že bol František Bobeth inšpektorom váh a mier v Slovenskej Ľupči, potvrdzuje záznam jeho návrhu na trest pre Andreja Fleischera za používanie falošných váh. O Bobethovej mimoriadnej hospodárskej zdatnosti svedčí zo strany mesta iniciatíva zvýšenia daní uvalených na majstra a to vo výške 16 zlatých. Okrem toho, podľa zvyku dohôd medzi mestom a predchádzajúcimi papierníckymi majstrami, odovzdával okrem toho František Bobeth ročne mestu 4 hárky papiera gratis. Zvyšné množstvo pre svoje potreby od neho mesto vykupovalo. Cena papiera, aj vzhľadom na jeho vysokú kvalitu v roku 1754, veľmi stúpala. Z 5 na 8 zlatých za kus.

Už za jeho života pracovali v papieri ako tovariši jeho dvaja synovia, Kristián a František ml. Po smrti Františka Bobetha (pravdepodobne v roku 1776) zdedil papiereň jeho mladší syn František a vdova po Mindtovi sa vydala za Leopolda Murmana, tiež papiernického majstra. K definitívnemu rozdeleniu pozostalosti došlo až v roku 1777 na žiadosť spomenutého Leopolda Murmana a to na základe jemu dodanej deputácie s výzvou urobiť poriadok v Bobethovej pozostalosti. Matka Františka Bobetha ml. ako hlavného dediča dlho nežila a jej majetok zdedený po prvom manželovi sa rozdelil definitívne medzi jej deti a druhého manžela Leopolda Murmana. Od vykonania pozostalosti po nebohej, došlo k výraznému úpadku majetku Bobethovcov, lebo František ml. nedokázal tak dobre hospodáriť ako jeho otec.

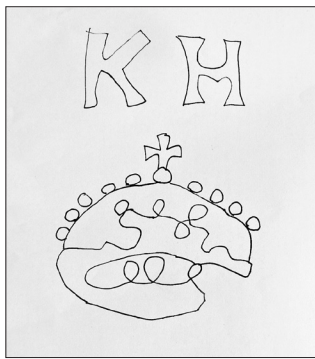
Za niekoľko rokov sa dostal na mizinu. Vďaka dlhom, do ktorých upadol hneď po prevzatí papierne, nakoniec o papiereň prišiel. Tá bola v roku 1780 daná najprv do zálohy. Veriteľom sa stala Anna Liptaiová. František Bobeth ml. v nej ostal pracovať, avšak financovanie výroby prevzala veriteľka. Dlhý mal aj voči bratovi Kristiánovi, od ktorého kupoval handry a neplnil si svoje povinnosti ani voči mestu. Papiere ním vyrábané boli síce zo začiatku pekné biele, dobre utvorené a jemne vypracované, čo svedčilo, že boli vyrobené z veľmi kvalitných handár. Niesli priesvitku polmesiaca. Postupne začal výrobu papiera zanedbávať. Ten bol tmavý, hrubý a drsný. V tej dobe používal priesvitku dvojhlavého orla. Pokles kvality Bobethových papierov sa ale netýkal len jeho výroby a nemožno ju odvodzovať len od dlhov, kvôli ktorým si pravdepodobne nemohol dovoliť nakupovať už kvalitné biele handry. Týmto trendom sa v tej dobe vyznačovali všetky papierne na území Slovenska.

František Bobeth ml. bol dlhý aj magistrátu mesta Slovenská Ľupča vo forme nezaplatených daní, dlžôb v hostinci, či platieb za drevo. Ani v jednom prípade na urgencie nereagoval. Nakoniec zložila, podľa záznamov, za neho dlžobu jeho svokra Mária Vokáčová, čím papiereň zachránila. Dlžoba mestu mu bola vyrátaná na mesačné splátky, no neplatil ani tie a v papieri robil naďalej nové dlhy.

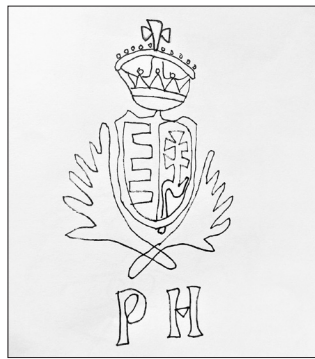
Poznáme len jednu jeho priesvitku s postavou divého muža, inak sa dá predpokladať, že formy svojho otca používal len zo začiatku a po ich zotrátí, vyrábala papier už bez priesvitiek. Vo svojej produkcii mal aj tzv. „flusspapier“ – papier pijavý, ktorý sa vyrábala bez glejenia. Papiereň

nakoniec spustla, drevené zariadenie zhnilo a rozpadlo sa.

V roku 1792 sa o výrobu papiera píše už len ako o „spustnutej bobethovskej papieri“. Avšak t. č. stála neďaleko nej ešte aj iná papiereň, ktorú postavil papiernický majster Pavol Hallery, ktorý podľa záznamov kúpil na jej stavbu pozemok od kráľovskej komory v roku 1788. Na stavbu dostal povolenie s ročnou daňou 30 zlatých a 2 hárky papiera gratis. S výrobou papiera začal v roku 1789. Pavol Hallery bol do svojho príchodu do Slovenskej Ľupče nájomníkom papierne v Michale pri Partizánskej Ľupči. Podľa protokolov mesta Slovenská Ľupča však pri stavbe papierne na Ľupčianskej ceste bol už obyvateľom Slovenskej Ľupče, rovnako ako jeho rodina. Vďaka vysokej kvalite jeho papierov, sa Kráľovská komora stala jeho hlavným odberateľom. Konkuroval dokonca aj iným papierňam a to aj napriek tomu, že v oblasti papierníctva došlo v 18. stor. k veľkým zmenám, ktorými bolo vynájdenie a zavedenie papiernického stroja. Ten vedel papier vyrábať v podobe dlhého pásu, čo viedlo k jeho masovej výrobe. Rozšírenie kníhtlačiarstva zvyšovalo dopyt po papieri, a tým vzrastal aj dopyt po surovinách, z ktorých bol vyrábaný.

Priesvitka Karola Halleryho

Priesvitka Pavla Halleryho

V Európe sa papier vyrábala predovšetkým z ľanových handár,

no ich kvalita sa v tej dobe už nedala zabezpečiť a tak sa začali používať aj menej kvalitné. To spôsobilo zníženie jeho kvality a menila sa aj jeho farba, pretože handry bolo nutné kvôli ich nedostatku miešať s farebnými. Papier sa tak stával nielen hrubý a drsný, ale naberal aj tmavú sivú farbu. Bol veľmi tvrdý, podobne ako dnes bavlnený, z ktorého sa vyrábajú bankovky.

Halleryho papiernická činnosť napriek spriemyselňovaniu odvetvia, bola veľmi bohatá a vyrábala veľa druhov papiera. Z priesvitiek sa mu zachovalo 15, s rôznou tematikou. Sú však robené hrubo a s kazmí. Výnimkou sú len portrétné priesvitky, vyznačujúce sa jemnosťou a remeselnou zručnosťou. Používal rôzne symboly: jeleňa, polmesiaca, korunku, poštovú trúbu, uhorský znak s korunkou, srdce, z ktorého vyrastá strom, či hradnú bránu. Veľkorozmerný papier značil, pre papierne obvyklým textom REGEST, chybné prevedeným ako REGIST. Kvalitné papiere s portrétnymi priesvitkami vyrábala až na sklonku kariéry, možno ako vzdor voči zavádzaniu papiernických strojov. Posledné roky viedla papiereň jeho manželka.

Správy o vzhľade Halleryho papierne nemáme, ale zo zápisov archívára Samuela Cambela, bola postavená z kameňa, ktorý ostal na rumovisku bývalého pavlínskeho kláštora. Ten stál pôvodne na mieste oproti Halleryho papieri, na ľavej strane Ľupčianky a za reformačných bojov bol spustošený. Ostali po ňom len základky. K tejto, pôvodne mohutnej budove, patril za čias jej slávy, aj veľký kostol.

V mestských protokoloch toho o Hallerym veľa nie je, ale o jeho rodine sú v matrike rozsiahle informácie. Vieme tak, že mal mladšieho brata Jána, ktorý papiernikom nebol. Bol dva krát ženatý. Prvá manželka sa volala Zuzana a zomrela ako 48 ročná. Keď mal 50 rokov, oženil sa druhý krát a vzal si 18 ročnú Máriu. Tá ho však po 11 rokoch manželstva opustila a zanechala mu v opatere dve deti. Syna Karola a dcéru Máriu. Z matriky je zrejmé, že s Hallerym žili v spoločnej domácnosti ešte aj jeho rodičia.

Hallery, ako papiernický majster, bol v Slovenskej Ľupči veľmi vážnym občanom s rôznymi funkciami v mestskej správe. S obľubou ho pozývali ako svedka na svadby, alebo za krstného otca svojim deťom. Po jeho smrti v r. 1812 prevzal po ňom papiereň jeho syn Karol.

Anna Havlíčková

pokračovanie v nasledujúcom čísle

Zdroje:

Viliam Decker: Dve papierne v Slovenskej Ľupči (Matica Slovenská, Martin 1958)

Anna Havlíčková: Priesvitky (vodotlač) ako ochranná značka papierníkov (<https://chanele6020.wordpress.com/2014/12/23/priesvitky/>)

BANSKOBYSYTRICKE KINÁ V ČASE-ČAS V KINÁCH 6.časť

KINO BOJOVNÍK SÁSOVÁ (50. ROKY – 1991)

Nizkokapacitné stále 16 mm kino s klasickým formátom 1:1,37 v centre pôvodnej časti Sásová oproti tamojšiemu kostolu. Budovu postavili v akejsi obdobe neskoršej dobrovoľnej akcie Z sásovskí mládežníci za účelom kultúrneho využitia sa (zábavy, divadlo) v roku 1928.

Časom k nej v zadnom trakte pribudla prístavba, kým premietacia kabína pre kino našla svoj priestor na javisku a plátno viselo na opačnej strane nad vchodom. No budova naďalej slúžila aj na iné kultúrne aktivity. Kino fungovalo od 50. (resp. 60.) rokov 20. storočia s kapacitou do 140 miest. Nešlo však o dennú prevádzku, premietalo sa spravidla trikrát do týždňa, v stredu, sobotu a nedeľu po dve predstavenia – jedno o 15. h pre deti za 1 Kčs, druhé večer po 2 – 5 Kčs.

Hrací profil sa rokmi menil. V 80. rokoch k tomu pribudlo premietanie pre školské družiny, spolu išlo týždenne o 8 predstavení. Tešilo sa však solídne záujmu aj zásluhou takých akcií, akú predtým predstavovala Filmová jar. V roku 1960 sem na slávnostnú premiéru českého filmu Osení z družstevného prostredia zavítal režisér Paľo Bielik a po besede pri posedení vraj preskočil z javiska tri stoly...

Spočiatku tu svojmu účelu slúžila prenosná premietačka (tzv. „opečka“), neskôr stroje Meopton 2 (16 mm stojanové, stabilné, s optickým a magnetickým záznamom zvuku a oblúkovou lampou). Istý čas tu dopodnia pre školy premietal P. Tomašovský – a v marci 1983 sa aj tu uskutočnila akcia KZ SPF Prázdniny s filmom – pred ním tu boli Matej Roháč (vedúci prevádzky) a Radvančan Pavol Hanes (inak tajomník tamojšieho MNV) a nemenovaný automechanik. Pôsobil tu aj Išo Gosiorovský.

Prestavbu na dve premietačky „šestnástky“ – aby neboli pri projekcii prestávky – zabezpečoval s Hanesom niekedy v období 1958 – 1959 Pavol Mikula. V 80. rokoch sa premietalo 8 – 11 krát mesačne. Zariadenie patrilo pod mestskú správu kín (po 1985) a tiež pod PKO, na začiatku 90. rokov sa predstavenia začínali o 18. hod., spravidla išlo o 8 celovečerných a 4 detské filmy mesačne.

Posledné premietanie sa udialo v marci 1991, za projektorom bol Ing. Ivan Školuda, prevádzkarkou bola pani Žaluďová. Okolo roku 2000 budovu v dražbe získala – bola už v exekúcii – od mesta súkromná firma. Dnes slúži predná časť objektu ako obchodný priestor, zadnú časť majitelia rekonštruovali ešte v roku 2017 na obývací priestor.

KINO KÚNZ (1955 – 1963)

Kinofikačné „cunami“ nevelmi „zlatých päťdesiatych“ zasiahlo aj nemocničné prostredie krajského ústavu národného zdravia na ulici Cesta k nemocnici. Pre pacientov tu premietal Ambróz.

KINO DOMU DŮCHODCOV FONČORDA (70. ROKY)

Domov dôchodcov a domov sociálnych služieb na Jilemnického ulici v Banskej Bystrici uviedli do prevádzky 2. 5. 1962. V tomto zariadení, v súčasnosti nesúcom názov Senium, premietal Išo Gosiorovský.

Výber z publikácie: Ján Beňuška, Vladimír Bahýl: Banskobystrické kiná v čase-čas v premenách (OZ Za živa na amfiteátri, Banská Bystrica 2018)

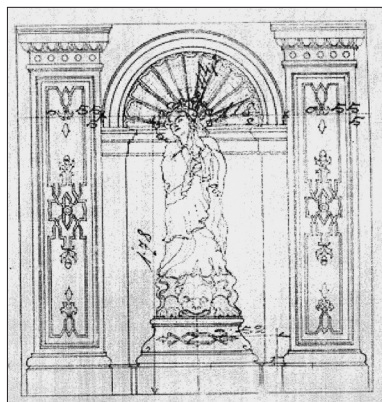
(s láskavým povolením autorov)

NÁVRAT SOCHY MADONY.

Pôvodná socha Madony sa nachádzala v nike (výklenku) na priechlí budovy Kammerhofu (sídlo banskej komory) v Banskej Bystrici. Po jej zbúraní v roku 1913 a následnej výstavbe novej budovy Uhorského kráľovského lesného riaditeľstva, ktorá bola dokončená v roku 1916, sochu umiestnili v takmer identickej polohe, v nike na priechlí tejto budovy.

V rokoch 1950 – 1972 v budove lesného riaditeľstva sídlil Krajský výbor Komunistickej strany, pre ktorý sa socha Madony stala ideologicky nežiaducim sakrálnym symbolom, preto ju v prvej polovici roka 1964 odstránili. Bolo to v období príprav osláv 20. výročia SNP v Banskej Bystrici, na ktorých sa predpokladala účasť vtedajšieho prvého tajomníka ÚV KSSZ Nikitu Sergejeviča Chruščova (1894 – 1971). V rámci vtedajšieho „upratovania“ náboženských symbolov premiestnili aj Mariánsky stĺp z čela námestia do parčíka ku Farskej bašte. O ďalšom osude pôvodnej sochy Madony nie sú vedomosti, nikde sa nenašla a preto je veľmi pravdepodobné, že bola zničená, čo možno považovať za barbarský čin.

V súvislosti s touto sochou sa neskôr objavovali názory, že išlo o sochu sv. Barbory (patrónka baníkov), alebo sv. Floriána (patrón hasičov) dokonca aj Fauna (mytologický boh lesov). Za smerodajný však môžeme považovať údaj prvého riaditeľa štátnych lesov a majetkov v Banskej Bystrici v rokoch 1919 – 1921, Ing. Josefa Opletala (1863 – 1953), ktorý v publikácii Moje paměti spomína práve sochu Panny Márie, ktorá zdobila priechlie vtedajšej sídelnej budovy riaditeľstva štátnych lesov a majetkov. Nabáda k tomu aj úvaha, že Panna Mária je nielen patrónkou Slovenska, ale bola aj patrónkou Uhorska, znak ktorého sa dodnes zachoval práve pod nikou a nad podchodom do Národnej ulice.

K malému zázraku došlo 20. septembra 2022 v podobe slávnostného odhalenia novej sochy Madony v nike na priechlí budovy terajšieho Generálneho riaditeľstva š. p. Lesy SR, čím sa vlastne po 58 rokoch opäť zaplnilo jej pôvodné miesto. Vykresal ju z pieskovca kamenár Branislav Moskál podľa modelu zhotoveného akademickým sochárom Petrom Gáspárom na základe dvojrozmerného nákresu zo stavebného plánu budovy. Všetko sa dialo pod prísny dohľadom Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici.

S novou sochou Madony vyjadril spokojnosť aj niekdajší projektant budovy, architekt Gyula (Július) Wälder (1884 – 1944), ktorého stvárnil známy herec zvolenského Divadla J. G. Tajovského, Vladimír Rohoň. K slávnostnej atmosfére prispelo aj vystúpenie komorného speváckeho zboru Ars. Vocalis. Dôkazom toho, že nová socha Madony nemá len hmotný, ale aj duchovný význam, bolo jej cirkevné požehnanie prostredníctvom dekanov ThDr. Gabriela Brendzu, PhD. a Mgr. Petra Starošíka. Zatiaľ čo pôvodnú sochu odstránili tajne a v tichosti, jej návrat v podobe vydarenej novej sochy bol verejný a veľkolepý.

Dlhodobé snaženie Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene vyústilo, po neúspešnom hľadaní pôvodnej sochy Madony, do vytvorenia novej sochy a jej umiestnenia na pôvodnom mieste, za čo si zasluhuje táto inštitúcia uznanie a poďakovanie. Návratom sochy Madony sa splatil nielen historický dlh, ale došlo aj k obohateniu hlavného banskobystrického námestia o niekdajší, vyše polstoročie chýbajúci artefakt.

Július Burkovský

SPOMIENKY NA ČINNOSŤ KRAJSKÉHO SYMFONICKÉHO ORCHESTRA

Krajský symfonický orchester (KSO) bol amatérskym umeleckým telesom, vznikol začiatkom roka 1953 z podnetu a iniciatívy niektorých zapálených vedúcich pracovníkov odboru kultúry KNV.

Prvým dirigentom a umeleckým vedúcim bol Dezider Nágel, ktorý bol členom Zväzu slovenských skladateľov a aj zakladateľom Krajskej pobočky ZSS. Členmi sa stali absolventi konzervatórií a iní, ktorí mali záujem o symfonickú hudbu a záležalo im na rozvoji hudobného života v stredoslovenskom kraji. Jozef Sýkora o tom napísal: „družný kolektív nadšencov, robotníkov, úradníkov, učiteľov, inžinierov, lekárov, ktorí neľutujú čas ani námahu, aby priamou interpretáciou hudobnej tvorby svetových aj domácich skladateľov prispeli svojim podielom k nášmu krajskému, radostnejšiemu a plnšiemu životu.“¹

Iný autor (ra) v článku konštatoval: „Ukazuje sa, že KSO pracuje naozaj seriózne. Nadšenie a obetavosť všetkých členov priniesli a prinášajú svoje ovocie. Za dva a pol roka 48 koncertov a vystúpení, to je úctyhodný výkon od veľkého ochotníckeho telesa, ktorého členovia sa schádzajú na skúšky z celého kraja.“²

Druhým dirigentom sa stal Imrich Gažovič, kapelník posádokovej hudby v Banskej Bystrici. V piatom roku jestvovania KSO sa ukázalo, že treba upevniť vzťahy medzi členmi orchestra a zriaďovateľom. Uznesením S KNV z 12. 2. 1958 sa schválilo preradenie ochotníckeho symfonického orchestra na polo-profesionálny. Začala sa nová etapa činnosti KSO. Výsledky sa ukázali už v roku 1959 na Celoslovenskej súťaži symfonických orchestrov, na ktorú KSO získal prvé miesto.³

V roku 1960 Odbor školstva a kultúry KNV udelil ČESTNÉ UZNANIE Krajskému symfonickému orchestru za vynikajúcu kultúrnu a osvetovú prácu. 26. apríla 1963 sa uskutočnil koncert k 10. výročiu založenia KSO. V programe zaznela predhra k opere Figarova svadba, druhá symfónia D dur Jozepha Haydna, predhra k Smetanovej opere Hubička, IV. a V. prorocstvo z opery Libuša, Slovenský tanec A. Dovořáka, Ária z opery I. Suzanina, Slovenský tanec Č. 8 A. Dvořáka, Matka nad kolískou J. L. Bellu a predhra Naše Slovensko M. Moyzesa. Dirigenti prof. D. Nágel, mjr Imrich Gažovič a.h., spev Alica Balažovjevchová, recitácia Eva Gáborová, zodpovedný vedúci Ján Melek.

Orchester počas svojej činnosti koncertoval nielen v mestách Stredoslovenského kraja, ale sa zúčastnil aj rôznych festivalov. Z nich najvýznamnejšími a pre orchester najúspešnejšími boli Janáčkovo hudobné Laško vo Frýdku Místku, celoslovenský festival v Trenčianskych Tepliciach, v Banskej Bystrici a koncerty vo Veszpréme (12. X. 1964) i Keszthelyi (11. X. 1964) v Maďarsku.

Popri koncertnej činnosti orchester nezabudol ani na mládež. Každoročne pripravoval niekoľko výchovných koncertov pre školskú mládež, aby symfonickou hudbou pomáhal školskej hudobnej výchove a výchove vzdelaného mladého pokolenia. V roku 1965 sa stal dirigentom KSO Vladimír Gajdoš.

17. decembra 1968 v Divadle JGT sa uskutočnil Slávnostný koncert pri príležitosti 15. výročia založenia KSO v Banskej Bystrici. Účinkovali sólistka Darina Surová, klavír, Ladislav Kolár, klarinet a Ladislav Longauer, spev, za dirigovania bývalého dirigenta Dezidera Nágla, (ako hosť), Vladimíra Gajdoša a Imricha Gažoviča.⁴ Slávnostný rás sa dá pripísať koncertu nie len za 15. výročie založenia KSO, ale hlavne za to, že prácu orchestra ocenila aj Rada S KNV v Banskej Bystrici udelením II. krajskej ceny za umeleckú a výchovnú činnosť. Toto uznanie povzbudilo členov orchestra do ďalšej činnosti.

KSO uvedomujúc si svoje dôležité kultúrno-výchovné poslanie, chce dôstojne vykonávať túto úlohu až do vzniku úplného profesionálneho orchestra na území stredného Slovenska. V spolupráci s Krajskou

pobočkou Zväzu slovenských skladateľov chce aj naďalej interpretovať skladby slovenských autorov.

Stredoslovenský KNV na základe uznesenia školskej a kultúrnej komisie menoval Alexandra Melichera 1. septembra 1968 do funkcie riaditeľa KSO, ktorý do bulletinu napísal „Po retrospektíve perspektíva“: Hlboká úcta a srdečná vďaka patrí Deziderovi Nágelovi, dlhoročnému dirigentovi, ktorý svojim odborným vedením dokázal KSO nielen stmeliť, ale ho aj udržať. Mimoriadne uznanie patrí Jánovi Melekov, riaditeľovi Krajského osvetového strediska v Banskej Bystrici, dlhoročnému predsedovi a členovi KSO, ktorý svojimi radami, skúsenosťami a organizačnými schopnosťami pomáhal stabilizovať snáňový kolektív a staral sa aj priaznivé materiálne podmienky orchestra. S úctou spomíname na každého, kto kratší alebo dlhší čas bol členom orchestra. Bez ich usilovnej práce by sme dnes nemohli oslavovať toto významné jubileum. S vďakou a s pietou spomíname aj na neobohého Martina Chudého, prvého tajomníka KSO, ktorý orchester pomáhal organizačne založiť.⁵

K 15-ročnému výročiu Dezider Nágel napísal: „Drahí priatelia, ubezpečujem

vás, že na všetkých spomínam naozaj len v dobrom. Aj pri tejto vážnej príležitosti ďakujem vám všetkým za dlhoročnú peknú spoluprácu. Borili sme sa spoločne temer dvadsať rokov za to, aby sme svojou prácou dvíhali hudobnú úroveň v mestách aj dedinách našej vlasti.

Čo vám zaželať na záver? Buďte skromní, usilovní, presní pri dochádzkach na skúšky a vystúpenia, buďte disciplinovaní, trpezliví a húževnatí. Pracujte tak, aby KSO aj naďalej žil, rástol a prekvalit tak, aby ste - sme o päť rokov mohli osláviť dvadsaťročné jubileum KSO v plnej svezosti a sile, aby ste sedeli na svojich miestach v orchestri ako pred dvadsiatimi rokmi a nie ako starci spomínajúci na svoju mladosť. Z Partizánskeho všetkých pozdravuje váš Dezider-Dundo Nágel.⁶

Vývoj KSO sa 15. výročím nekondí. Snahou je, aby orchester naďalej existoval a reprodukoval symfonickú hudbu aj v najodľahlejších miestach kraja. Pätnásť rokov tvorivej práce zaväzuje k intenzívnejšej umeleckej činnosti, pri ktorej boli nápomocné tak ako doteraz, aj krajské inštitúcie, najmä Stredoslovenský KNV, Krajská

odborová rada, Krajské osvetové stredisko a Krajská pobočka Zväzu slovenských skladateľov v Banskej Bystrici.

V bulletinu KSO sa vyjadril aj Ján Melek, dlhoročný riaditeľ Krajského osvetového strediska a hráč KSO. V článku „Nejubilejný úvahy“ sa medzi iným vyjadril aj o vzťahoch členov orchestra: „Zrod KSO v B. Bystrici nie je dielom náhody, ale je dielom premysleného postupu pri riešení problémov kultúry nášho kraja od samého začiatku až podnes. Pri kolíske stálo aj niekoľko skeptikov, ktorí novému hudobnému telesu prorokovali najviac päť rokov existencie a silno oponovali najmä úrovňou, ktorú nemôže takéto amatérske hudobné teleso dosiahnuť. Zdravá skepsa je prospešná. Ak však narastá do oblundných rozmerov a stavia sa na celkom opačný breh tohto úsilia, stáva sa prekážkou. Bojom s takými prekážkami vyznačovalo sa celých pätnásť rokov doterajšej existencie KSO a tento boj nie je ešte ani dnes dobojovaný.

Orchester sa spočiatku schádzal každú druhú sobotu. Štrnásťdňový odstup medzi dvoma skúškami bol však priveľký na udržanie aktívnej kontinuity naštudovaného repertoáru a úrovne interpretácie. Ďalším problémom bola dochádzka členov na skúšky a koncerty. Aj pri takýchto ťažkostiach podarilo sa však stmeliť okolo 50-členný kolektív a čím ďalej, tým kompaktnejšie udržiavať ho pohromade. Počet koncertov sa však nepodarilo zvýšiť.⁷

6. septembra 1971 sa uskutočnil v Divadle vo Zvolene koncert pri príležitosti 50. narodenín Jána Kamhala, riaditeľa LŠU vo Zvolene. V programe účinkoval aj Krajský symfonický orchester s dirigentom V. Gajdošom.

Krajský symfonický orchester v Banskej Bystrici

Dezider Nágel

Vladimír Gajdoš

Imrich Gažovič

18. decembra 1978 sa uskutočnil slávnostný koncert pri príležitosti 25. výročia založenia KSO. V programe účinkovali sólisti Oľga Mojžišová, soprán za dirigovania Vladimíra Gajšoša a Jaromíra Sylvestra.⁸

V roku 1983 vydal KSO prehľad o svojej koncertnej činnosti pod názvom Kto a čo na programe. Jozef Sýkora v článku KSO tridsaťročný napísal: „Nepretržitá tridsaťročná činnosť KSO je pravdepodobne najkrajšou odmenou iniciátorov založenia i prvých organizátorov tohto telesa, najmä Jána Slobodu, nebohého Martina Chudého a Andreja Chmelíka, niekdajších pracovníkov odboru Kultúry KNV v Banskej Bystrici, aj prvého agilného a obetavého dirigenta orchestra, nebohého profesora Dezidera Nágela. Splnilo sa predvídávateľné optimistické proroctvo prvého dirigenta orchestra o jeho dvadsaťročnom, ba i dlhšom trvaní a účinkovaní.

So záujmom, ale aj závišťou sledujem v televízii koncerty, ktoré v Čechách organizujú kruhy priateľov hudby. Nevšedný a predsa taký obyčajný záujem obecnstva o najkrajšie z umení a umelecká úroveň účinkujúcich, často aj čistých amatérov, sú dôkazom vysokej kultúrnej úrovne českého ľudu a národa. O pozdvihnutie kultúrnej, umeleckej a estetickéj úrovne nášho slovenského ľudu v Stredoslovenskom kraji od začiatku svojho účinkovania usiluje sa aj náš Krajský symfonický orchester, ktorý takto pripravuje vyspelé obecnstvo a návštevníkov koncertov našich profesionálnych telies. To je jedno z jeho poslanií.

Dlhé roky sme na našich koncertoch estetickú a umeleckú výchovu podporovali sprievodným slovom k jednotlivým skladbám. V po-

sledných rokoch každý rok vydávame osobitné programové bulletiny, v ktorých stručne vysvetľujeme osobnosti skladateľov i charakter hraných skladieb. Naše koncerty spestrujeme aj vokálnymi skladbami, v ktorých dominuje krása ľudského hlasu.“⁷

K milým a citovým slovám Jozefa Sýkora sa priamo žiada dodať, že Krajský symfonický orchester pod vedením riaditeľa Jozefa Kubiša zodpovedne plnil ciele v našom kraji a treba vysloviť vďaka tak riaditeľovi ako aj pánovi Sýkorovi a Jozefovi Pantlíkovi za bulletiny, v ktorých približovali nielen v programe hraných hudobných diel, ale aj životy hudobných skladateľov. V tom sa ukázala hudobno-pedagogická činnosť a ciele priateľa a kolegu Jozefa Pantlíka.

Alexander Melicher

Poznámky:

¹ Sýkora, Jozef, Smer 12.mar. 1955

² (ra), Smer, 8. okt. 1955

³ Uznesenie S KNV 12. febr. 1958 KSO preradili za poloprofesionálny

⁴ 17. dec. 1968 v DJGT koncert na 15-výročie založenia KSO

⁵ Bulletin KSO článok „Po retrospektíve perspektíva.“ Osobný archív autora článku k 15.výročiu založenia KSO

⁶ Bulletin 18. dec. 1978 25.výročie založenia KSO. List D. Nágela z Partizánskeho. (Osobný archív autora článku)

⁷ Melek, Ján, bulletin k 15. výročiu založenia KSO 1968

⁸ Sýkora, Jozef, KSO tridsaťročný, bulletin r. 1983

DREVNÝ OPÁL – POPOLOM DREVO V KAMEŇ PREMENENÉ

Medzi naše „minerálne legendy“, ktoré robia dobré meno po celom svete určite môžeme zaradiť aj drevný opál z Povrazníka. V minulosti tu rástol hustý les. Pri jednom výbuchu sopky Poľany les prikryl horúci popol. Bol síce horúci, ale stromy nespálil. Postupom času sa drevo premenilo na kameň, ale zachovalo si svoj pôvodný tvar a vnútornú štruktúru.

Opál má pomerne veľa odrôd. Za najzaujímavejšiu je považovaná odroda drahého opálu, ktorý sa nachádza prakticky len na dvoch náleziskách na svete. V Austrálii a v Dubniku pri Prešove. (Menej významné náleziská sa spomínajú aj v Mexiku a na Faerských ostrovoch) Výskyt ostatných odrôd je omnoho hojnejší aj v našom okrese, ale tieto minerály sú bežné a nálezy sa nemôžu rovnať analogickým z iných nálezísk či už u nás alebo vo svete, ale drevný opál z Povrazníka to je trochu „iná káva“.

Drevný opál je prekremenné drevo. Má medovohnedú, až tmavohnedú, okrovú až tmavočervenú farbu, zachováva si pôvodnú štruktúru dreva. Býva nepriehľadný, ale niektoré časti môžu byť priehľadné. Bežné sú nálezy o hmotnosti do 500 gramov, ale nie je nič zvláštne ani niekoľko kilogramový exemplár. Medzi najväčšie patria nálezy o hmotnosti až 200 kg, ústna tradícia však hovorí aj o podstatne väčších kusoch.

V okolí Povrazníka sa nachádza niekoľko lokalít, kde sa drevný opál vyskytuje. Obyvateľom obce však prináša aj starosti. Nálezisko je známe nielen u nás, ale aj ďaleko za hranicami našej vlasti. Prichádzajú sem hľadači zo susedných štátov, ale aj z USA, Kanady či Austrálie. Po sebe zvyčajne zanechávajú neporiadok a množstvo vykopaných jám. Aké nálezy si so sebou odnášajú často ostáva tajomstvom

Richard R. Senček

Vzorec:	$\text{Si}_2\text{O} \cdot n \text{H}_2\text{O}$
Tvrdosť:	5 – 6,5
Hustota:	1,9 – 2,2 kg.dm ⁻³
Vryp:	biely

EPSOMIT A JEHO MANGÁNOVÉ ODRODY – ĎALŠÍ ŠPAŇODOLINSKÝ KANDIDÁT

Špaňodolinský banský revír ponúka množstvo krásnych minerálov, z ktorých niektoré ašpirovali na svetové minerály. Dva z nich si teraz predstavíme. Ide o manganfauserit a fauserit. Oba mali veľmi podobný osud a prakticky rovnaký výsledok. Manganfauserit po prvý raz pod týmto názvom opísal C. Doelter v roku 1931 na základe nálezu zo Španej Doliny, druhý fauserit bol po prvý krát objavený v hodrušských baniach a opísaný v roku 1865 mineralógom a nemeckým profesorom banskej akadémie vo Freibergu Johannom Friedrichom Augustom Breithauptom. Pomenoval ho podľa budapeštianskeho lekárnik a zberateľa minerálov Jozefa Fausera.

Za fauserit bol v tom čase považovaný aj minerál s názvom mangánvitriol, ktorý sa hojne nachádzal v Španej Doline. Ďalším špaňodolinským nádejom urobil koniec anglický mineralóg M. H. Hey, ktorý v roku 1930 vykonal rozsiahlu revíziu podobných minerálov a zistil, že aj tie zo

Slovenska sú len epsomitmi s vyšším obsahom mangánu. A tak skončila ďalšia nádej Španej Doliny na svetový minerál.

Epsomit kryštalizuje v rombickej - kosoštvorcovej sústave, má farbu bielu, nažltkastú, ružovú, bielošedú, alebo môže byť bezfarebný. Veľmi vzácné vytvára stĺpcovité, alebo ihličkovité kryštály, častejšie býva vláknitý, alebo zemitý. Lesk má hodvábný. Je rozpustný vo vode, ľahko dehydratuje a má horkastú chuť. Jeho názov by sa dal voľne preložiť ako „horká chuť“.

Nálezisk, kde je možné nájsť epsomit je pomerne veľa. V našom okrese je to spomínaná Špania Dolina, ale na Slovensku je ho možné nájsť aj v Kremnici, Hodruši, či Banskej Štiavnici. Vo svete sa nachádza v Českej republike, v USA, v Južnej Amerike, Austrálii, Rusku, Slovinsku a v mnohých ďalších

Richard R. Senček

Vzorec:	$\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$
Tvrdosť:	2,0 – 2,5
Hustota:	1,7 – 1,9 kg.dm ⁻³
Vryp:	biely

CELESTÍN, Z MODRÉHO NEBA VYTVORENÝ

Naše najväčšie ložisko medených rúd v Španej Doline nemalo to šťastie, aby tu bol po prvýkrát opísaný nový minerál. Na druhej strane sa tu nachádza veľa nádherných a vzácných kúskov. Medzi skvosty určite patrí aj nebovo modrý celestín. Jeho pomenovanie pochádza z latinského coelestis, čo v preklade znamená približne: nebeský.

Chemicky ide o síran strontnatý. Kryštalizuje v rombickej - kosoštvorcovej sústave, tvorí vláknité, lístkovité, ale aj guľovité a zrnité agregáty. Niekedy sa vyskytuje aj vo forme stĺpcovitých, tabuľkovitých alebo pyramídálnych kryštálikov. Jeho typická farba je bledomodrá, ale môže byť aj biely, bezfarebný, žltkastý, vzácné aj červenkastý ale-

bo zelený. Je priehľadný, má sklený lesk a je mimoriadne krehký. Využíva sa ako zdroj stroncia, v pyrotechnike, jadrovej energetike a podobne.

Najkrajšie nálezy v Španej Doline sa našli v šachte Mária, ktorá je dnes už neprístupná. V minulosti sa tu objavovali pozoruhodné exempláre, dnes je už situácia iná. Najväčší celestín v Španej Doline je veľká vzácnosť. Z celosvetového hľadiska však ide o pomerne bežný minerál. V súčasnosti sa najkrajšie nálezy nachádzajú v Katsepe na Madagaskare. Z ďalších nálezísk môžeme spomenúť rakúsky Salzburg a Oberdorf, Sicíliu, nachádza sa aj v Nemecku a Veľkej Británii.

Richard R. Senček

Vzorec:	SrSO_4
Tvrdosť:	3 – 3,5
Hustota:	3,9 – 4 kg.dm ⁻³
Vryp:	biely

OBJAV SVOJE HRANICE A ZDOLAJ HIMALÁJE BANSKEJ BYSTRICE

Mesto Banská Bystrica má vôkol seba prírodnú krásu viacerých hôr Slovenska, ktoré je možné počas voľných dní navštíviť, a tak si užívať zdraviu prospešný pobyt v horách. Rekreačný pobyt zvládnu všetci, ktorí sa venujú turistike trebárs len rekreačne na menej náročných trasách, v rozsahu maximálne jedného dňa.

Pre náročnejších turistov, za poznaním prírodných krás slovenskej prírody, sme navrhli absolvovanie turistických trás v pohoriach uvedených nižšie pod názvom **HIMALÁJE Banskej Bystrice**.

STAROHORSKÉ VRCHY - PANSKY DIEL – 1100 m n. m.

VEĽKÁ FATRA - KRÍŽNA – 1574 m n. m.

KREMENICKÉ VRCHY s výstupmi na

- **SVRČINÍK – 1313 m n. m.**
- **VYHNÁTOVÁ – 1283 m n. m.**
- **SKALKA – 1232 m n. m.**
- **ZLATÁ STUDŇA – 1265 m n. m.**
- **VELESTÚR – 1254 m n. m.**

po trasách:

Pohľad na Krížnu

Pohľad na Panský diel

Trasa:1 – Banská Bystrica/ Sásová – **Panský diel** – Staré Hory – Majerová skala – Líška – **Krížna** – Kráľova studňa- Hotel Kráľova Studňa – turistická ubytovňa.

km: 28,2 +2171 m, - 1366 m čas chôdze: 17,00 h

Trasa: 2 – Turistická ubytovňa/ Hotel Kráľova Studňa – Malý Šturec – **Svrčiník** – Tabla – **Vyhnatová** – **Skalka**- ubytovňa.

Km: 26,2 +1118 m, - 1218 m, čas chôdze: 3,00 h

Trasa: 3 – Ubytovňa / Skalka – Mýtny vrch – **Zlatá Studňa** – **Velestúr** – Malachov.

km: 13,8 +250 m, - 955 m, čas chôdze: 5,00 h

Trasy si môžete našťudovať v turistických mapách **VKU Harmanec č. 100 – Okolie Banskej Bystrice / Donovaly aj č. 121 – Veľká Fatra** a tak sa pripraviť na trojdňový prechod pod názvom **HIMALÁJE BANSKEJ BYSTRICE** so štartom v Sásovej v piatok a ukončením v Malachove v nedeľu.

Celá trasa pozostáva z výstupov na 9021 m n. m., km: 68,2

stúpanie: + 3539 m

klesanie: - 3539 m

čas chôdze: 35 hodín Minimálny počet účastníkov: tri osoby a viac.

Ján Vicen

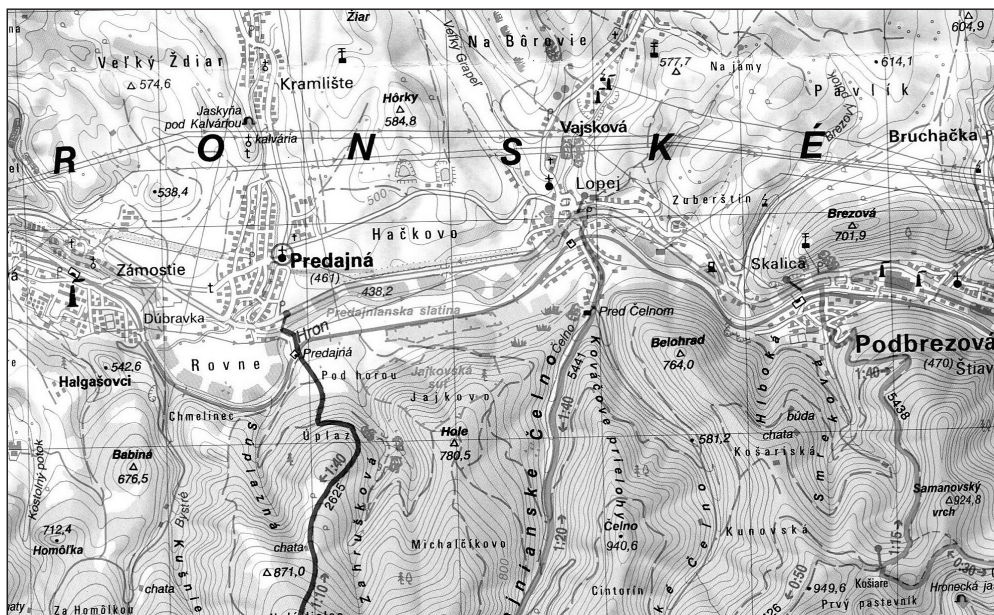
NEZNÁMY BELOHRAD NAD LOPEJOM

Pri hľadaní zaujímavých miest pre uskutočnenie turistických výletov a výstupov som natrafil na zaujímavý názov vrchu Belohrad, nachádzajúci sa v obci LOPEJ, čo ma veľmi prekvapilo, ale hlavne ma namotivovalo ho stoť čo stoť navštíviť. Pátral som najskôr po literatúre o obci Lopej, jej histórii, ale obec má úrad v Podbrezovej, a tak som najskôr vycestoval tam.

Na obecnom úrade mi potvrdili, že majú spoločný úrad a k výročiu obce Lopej vydali knihu s obsahom histórie a vzniku obce. Bol som nadšený, že majú presne to, čo by mala mať každá obec na Slovensku. Požiadal som o možnosť si ju prezrieť a v prípade nájdania vhodných údajov, ju aj zakúpiť. Na konci bič plieska, žiadna zmienka o Belograde a jeho histórii tam nebola, tak som sa pobral do Lopeja. Mal som pripravenú turistickú mapu č. 122 – Nízke Tatry - Chopok, mierka 1: 50 000 a po jej našťudovaní, som sa vydal po turistickú zelenú značkovanú trasu k bodu Pred Čelnom. Tu som sa opäť zorientoval a pokračoval vľavo po pri potoku s názvom Lopejské Čelno už bez značenia. Trasa ma viedla po prechod cez potok - mostík a zabočiť vľavo smerujúc popod vrch Belohrad. Samotná cesta bola príjemne široká a prístupná. Pod vrchom som už musel stúpať do kopca a trochu vpravo, potom zas viac vľavo a príjemným stúpaním až na samotný vrchol s názvom Belohrad – 764 m n. m. bez označenia vrcholu a miesta hradiska.

Námaha stála za to, lebo sa mi naskytl vynikajúci výhľad na

CHOPOK s rotundou. Po občerstvení sa a nafotení niekoľko obrázkov som sa pobral späť do dediny k vlaku smer Banská Bystrica. Presvedčil som sa, že poloha a pozícia vrchu by mohla slúžiť aj ako hradisko. Le-

genda o hradisku na vrchole Belohrad sa zachovala aj medzi miestnymi obyvateľmi.

Ján Vicen

MESTO BANSKÁ BYSTRICA
REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSTRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

BYSTRICKÝ PERMON
Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Vydavateľ a adresa redakcie: OZ Diversitas Culturae; Tr. SNP7/1777; 97401 Banská Bystrica; IČO 51044536, Vychádza štvrtročne; Šéfredaktor: PhDr. RNDr. Richard R. Senček, PhD.; Zástupca šéfredaktora: PaedDr. Dušan Jarina; Výkonná redaktorka: Anna Havlíčková; Čestný šéfredaktor: Ing. Pavel Gender; Redakčná rada: Ján Baláž; Mgr. Jozef Ďuriančík; Ing. Július Burkovský; Mgr. Eva Furdíková; PhDr. Filip Glocko; PaedDr. Bohuslava Gregorová, PhD.; doc. PaedDr. Pavel Hronček, PhD.; Jazykový korektor: Helena Hámořská;

Webové sídlo vydavateľa: www.dicu.sk; Webové sídlo časopisu: www.permonrevue.sk; Štatút časopisu zverejnený: <https://www.permonrevue.sk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-Bystrickeho-Permona.pdf>; ISSN pre tlačnú verziu: 2585-9420; ISSN pre elektronickú verziu: 2729-7977; Registračné číslo: OÚ-OPT-1/2003. EV 5980/21. Elektronická podoba a archív čísel je dostupný na internete: <https://www.permonrevue.sk/archiv-cisel/>; Facebook: <https://www.facebook.com/BystrickyC3%BD-Permon-209485485741711> Creative Commons: